Bruno: De Imaginum Compositione (1591) (Liber I)

This is the final work of Bruno, before he was imprisoned and burned at the stake by the Inquisition.

For another edition, see bfn.fr.

IORDANI BRVNI NOLANI

DE IMAGINUM, SIGNORVM ET IDEARVM COMPOSITIONE

AD OMNIA
INVENTIONVM, DISPOSITIONVM ET MEMORIAE GENERE
LIBRI TRES

AD ILLVSTREM ET GENEROSISS.
IOAN. HAINRICVM HAINCELLIVM
ELCOVIAE DOMINVM.

CREDITE ET INTELLIGETIS.

FRANCOFVRTI
APVD IOAN. WECHELVM ET PETRVM FISCHERVM
CONSORTES.

1591.

[89]

N0BILISSIMO ILLVSTRIQVE

D. HEINRICO[1] EINCELLIO

ELCOVIAE DOMINO

IORDANVS BRVNVS NOLANVS

S.

1. HEINRICO] *così qui, ma* HAINRICVM *nel frontespizio e a p. 94, 4. Similmente* EINCELLIO *qui, ma* HAINCELLIVM *nei luoghi ora citati, e inoltre* Enceli *più giù v. 8.*

Nobilissimae tuae indolis specimen, vivacissima ingenii sublimitas, exactaeque generositas humanitatis me, illustris Domine Enceli, provocavit, compulit et adduxit ut in perenne eius qua to complector observantiae testimonium hanc de praecipuis ingenii mei foeturis unam iamdiu conceptam, atque retentam, tibi parerem. Propositum est de imaginum, signorum et idearum compositione principale, propter universalis inventionis; dispositionis et memoriae finem. Heic si quod propono, perquiro, contrecto, evenit ut etiam adsequar, comprehendam atque teneam, ita ut negotium sit facile quo non possit esse facilius, sit breve quo non potest esse compendiosius, sit sufficiens quo vix possit esse (vel credi saltem) sufficientius et in genere isto dignius, rem sane minime vulgarem adsequutus esse videbor. Idea, imaginatio, adsimulatio, configuratio, designatio, notatio est universum [90] Dei, naturae et rationis opus, et penes istorum analogiam est ut divinam actionem admirabiliter natura referat, naturae subinde operationem humanum (quasi et altiora praetentans) aemuletur ingenium. Quis non videt quam paucis usque adeo multa natura faciat elementis? Id vero nemo est qui nesciat inde fieri, quod quattuor eadem varie adsituet, ordinet, componat, moveat, applicet, subque variis formata figurataque signis de profundo potentiae ad actus promoveat sublimitatem. At, per Deum immortalem, quid homini numeratione facilius esse potest? Primo quod sit unum, duo, tria, quatuor; secundo quod unum non sit duo, duo non sint tria, tria non sint quatuor; tertio quod unum et duo sint tria, quod unum et tria sint quatuor: hoc facere est facere omnia, hoc dicere est dicere [3r] omnia, hoc imaginari, significare et retinere, omnia facit obiecta apprehendisse, apprehensa intellexisse, intellecta meminisse. Haec tota lux magis est praesens, clara[2] et exposita nostrae intelligentiae, quam externis lux solis exposita possit esse oculis; haec enim oritur et occidit, neque quoties ad eam convertimur adest, altera vero non minus nobis praesens est quam ipsi nobis, tam praesens est nostrae menti, ut et ipsa sit mens. Vis interea dicam quare tam pauci sciunt et apprehendunt? Cur (inquam) adeousque[3] nobis praesens tanto caelo existimatur a nobis esse remotum? Quia oculus videt alia, se non videt. At quis est ille oculus, qui ita videt alia ut et se videat? Ille qui in se videt omnia, quique est omnia idem. Illi sublimi ratione similes essemus, si nostrae speciei substantiam cernere possemus; ut noster oculus se ipsum cerneret, mens[4] nostra se complecteretur ipsam. Tunc [91] ut possibile esset intelligere omnia, non esset etiam difficile omnia facere. Atqui compositorum corporeorumque hoc non patitur natura; eius enim substantia in motu et quantitate versatur, etiam si per se neque mobilis neque quanta sit. Hinc quemadmodum non nosmet ipsos in profundo [3v] et individuo quodam consistentes, sed nostri quaedam externa de superficie possumus (colorem scilicet atque figuram) accidentia et oculi ipsius similitudinem in speculo videre; ita etiam neque intellectus noster se ipsum in se ipso et res ipsas omnes in se ipsis, sed in exteriore quadam specie, simulacro, imagine, figura, signo. Hoc est quod ab Aristotele relatum ab[5] antiquis prius fuit expressum, et a neotericorum paucis capitur: 'intelligere nostrum (id est operationes nostri intellectus) aut est phantasia aut non sine phantasia', rursum: 'non intelligimus,

2. praesens clara

3. adeuosque

4. cerneret mens

5. relatum, ab

6. faelicitatem

nisi phantasmata speculemur'. Hoc est quod non in simplicitate quadam, statu et imitate, sed in compositione, collatione, terminorum pluralitate, mediante discursu atque reflexione comprehendimus. Quod si tale est nostrum ingenium, talia nimirum eiusdem esse oportet opera, ut scilicet inquirens, inveniens, iudicans, disponens, reminiscens non extra speculum divagetur, non absque imaginibus agitetur. Heic si per naturam speculum tersum subiiciatur atque planum, nec non per artem in horizonte ratiocinii lux canonum vigeat et splendeat, illico iuxta elargitam facultatem ex imaginibus rerum [4r] claris atque perspicuis in prospectum venientibus ad summam in multiplici genere actus felicitatem[6] dirigemur illam, quae homini maxime quatenus homo est adpropriatur.

Ad huius ergo doctrinae complementum tres compilavi [92] libros. In quorum primo habentur generalia ea, quae versantur circa diversa significandi genera; conditiones item variae, quibus subiecta parantur ac disponuntur, et imagines imprimuntur et appinguntur, sunt explicitae; atria diversorum generum atque campos aedificare tum docemus, tum aedificata damus; in iis tandem[7] omnia sunt quae dici, sciri et imaginari possunt; omnes ibi artes, linguae, opera, signa. In secundo imagines duodecim principum; qui rerum omnium secundi mediique (sub uno optimo maximo ineffabili infigurabili) sunt effectores, significatores, elargitores; quidque eorum singulis adsistat, circumstet, adiaceat, inhaereat[8] et insit ad tantum exploramus usum, ut grammaticis grammaticum, poetis, oratoribus, physicis, astrologis, divinis, mechanicis, theoricis, tandem omnibus omnimodum se praebeat. Ubi neminem praetereat velim me non nugas synonymizando[9] tractare et logodaedalorum[10] (cum illa sensus inopia) copiam; diversae quippe [4v] voces quae grammatico oculo perspectae synonymae sunt, eae nobis alia atque alia vel saltem aliter atque aliter significant, sicut dominus, possessor, herus, non sunt idem ignorantiae, servo et equo; quoniam in curia philosopbiae non ulla possunt esse synonyma, praeterquam si velimus grammaticales internumerare in hoc seculo philosophos, quibus eximium decus est vocum proprietate contempta, stylum concinnando psittacorum simiarumque in morem, Ciceronem in scientiarum professione aemulari, verbicula graeca latinis intermiscendo linguarum peritiam inter alia nundinari; quos omnes hisce ex ungulis notos potius inter bruta computamus animalia, utpote quibus multum humani desit ratiocinii, quam inter homines meliore titulo dignos quam arrogantis [93] sciolique grammatici. In tertio vero libro imagines obiicio triginta sigillorum, quorum species et explicationes alias[11] edidi. Horum multa viri disciplinati et ingenii acumine natura donati sola poterunt attenta lectione comperire; heic quippe non Oedipum requiro vel Tiresiam.[12] Omnia vero modisque omnibus fortasse intelliget nullus, nisi vel sic forsitan crediderit. Nullus tamen a lectione frustrabitur, nisi caecus. Vale, et eum qui te observat ama.

7. tadê

8. inhereat

9. synonimizando

10. logodedalorum

11. aliàs (*e indicate cioè l' avverbio*)

12. Tyresiam

---

[94]

IORDANI BRVNI NOLANI
DE COMPOSITIONE IMAGINVM LIBER

AD ILLVSTREM
IO. HAINRICVM HAINCELLIVM
ELCOVIAE DOMINVM.

CAPVT PRIMVM.

De luce, radio et speculo.

Ens in tria capita distributum intelligitur, metaphysicum, physicum et logicum universaliter dictum; ut tria sunt omnium principia, Deus, natura atque ars; et tres sunt effectus, divinus, naturalis, artificialis.

Omne agens proposito et non necessitate quadam constitutum speciem rei efficiendae ut praeconcipiat oportet. Quae sane species ante naturalia appellatur idea, in naturalibus forma sive vestigium idearum, in postnaturalibus ratio seu intentio, quae in primam atqne secundam distinguitur, quam nos aliquando idearum umbram consuevimus appellare.

Ideae sunt causa rerum ante res, idearum vestigia sunt ipsae res seu quae in rebus, idearum umbrae sunt ab [2] ipsis rebus seu post res, quae tanto minori ratione esse dicuntur quam res ipsae quae a naturae gremio proficiscuntur, quanto res ipsae quam mens, idea atque principium [95] effectivum, supernaturale, substantificum, superessentiale.

Distinguuntur ergo entia in ea quae sunt seu res, et in haec quae eorum quae sunt seu signa vel indicationes, quae distinctio fere eadem est atque quae vulgo circumfertur, in substantiam et accidens.

Nos in proposito haudquaquam de rebus, sed de rerum significativis methodum instituimus, in quibus sane virtutem rerum omnium producendarum sitam esse facile comperietur iis, qui vel mediocriter naturae undique conclamantis et rerum species describentis vocem atque characteres contemplabuntur. Quandoquidem non tantum ad rei producendae specificationem materia conferre videtur, quantum idea atque forma. In eo enim principio omnia conveniunt unumque sunt, in hoc vero atque per hoc omnia per genera atque species suosque tandem numeros distribuuntur. Quod patet ex eo quod idem omnino nutrimentum in cane fit substantia canis et semen, in homine hominis, in simia simiae, propter praesentem ideam, quam non a rebus separatam, sed rebus ipsis coniunctissimam esse deprehendimus. Sic nos omnia sive primae srve mediae sive proximae materiae rationem habentia in actu inventivae vel memorativae facultatis et applicationis iuxta[1] assumptae rei significandae conditionem specificamus, invertimus, accommodamus, ut ex omnibus omnia eliciantur, omnia omnibus significentur, et in omnibus omnia contemplemur; et ut uno verbo colligam, omnia per applicationem se habeant ut unum, et unum per informabilitatem se habeat[2] ut omnia; veluti per subsequentis artificii praxin melius et aptius insinuabitur.

1. iuxa

2. habeat] habet

[96]

Rursus ergo velut a capite incipientes dicimus circa materiam atque species, postquam[3] supranaturaliter unum ens [3] infinitum, intensive totum ubique atque totaliter in immenso repertum intelleximus, unum item extensive infinitum universum, quod in partibus aliis atque aliis, alibi atque alibi corporaliter est perspicuum, ante oculos obiecimus; rursumque species substantiae atque ea quae realiter in substantia[4] reperiuntur accidentia; sequitur ordo mundi rationalis, qui est ad similitudinem naturalis cuius est umbra, qui est imago divini cuius est vestigium.

3. species postquã

4. substatia

CAPUT SECVNDVS

De iis quae ad speculum et in speculo.

Actum praesentis considerationis proponimus in universo iuxta tertiam significationem,[1] quod est veluti speculum quoddam vivens, in quo est imago rerum naturalium et umbra divinarum.

1. gnificationem

Hoc sane speculum concipit ideam tanquam causam rerum, sicut imago rei faciendae in mente efficientis imbuit efficientis rationem. Concipit formam tanquam rem ipsam, nempe speciem; tota enim rei substantia ad hanc refertur, licet physice non sine materia consistat, si in atrio Peripatetico contineamur, aliter si cum physicis materiam rerum omnium substantiam intelligentibus, quae de sinu propriisque visceribus formas educat, veluti mater propriam prolem vicissitudinibus quibusdam emittit, parturit, concipit item atque recondit. Concipit[2] imaginem tanquam rei ipsius effectum a rei quodammodo superficie emanantem, et potentiam cognoscitivam informantem primum quidem [97] sensitiva, subinde vero rationali luce. Hie generaliter loquentibus rerum sunt imagines atque figurae tanquam propria in sede, ubi servantur, conduntur, postquam alibi fuerint tanquam a fontibus productae atque propagatae. Quarum nomina licet vulgo confundantur, [4] et etiam interdum a sapientioribus indiscrete usurpentur, neque in omni proposito conveniens sit rigorem in ipsa dictione constituere, ubi rerum certa atque evidentior est significatio; tamen in praesentiarum. quod et in libro De umbris idearum fecimus, non iniuria repetendum ducimus esse, nempe uti distinguamus haeo nomina: 1. ideam, 2. vestigium, 3. umbram, 4. notam, 5. characterem, 6. signum,[3] 7. sigillum, 8. indicium, 9. figuram, 10. similitudinem, 11. proportioned, 12. imaginem.

2. recondit, concipit

3. signuum

Primo enim idea proprie dicitur forma ante res et metaphysicum quiddam, nempe species ipsa mundi et eorum quae in mundo sunt supersubstantialis, cui tanto convenit verius esse quam mundo physice constitute, quanto istis naturalibus et realiter existentibus, physico nempe mundo, verius conveniet esse quam mundi similitudini, quae internis numeris in sensibus inscribitur. Sicut enim nostrae intentiones habent originem a rebus naturalibus, quibus non existentibus et ipsae non essent,[4] velut nullo existente corpore nulla esset umbra; ita res ipsae naturales, mundus nempe physicus nequaquam esse posset, si metaphysicus ille, nempe idea portans omnia, ex actu mentis et voluntatis divinae se ipsam communicantis non praeexisteret.

4. non essent] nû essent

Post ideam ergo sequitur mundus physicus, quern idearum vestigium appellamus cum Zoroastre, ubi essentiae formarum nomen sibi peculiariter[5] usurpat.

5. peculariter

[98]

Tertio succedit mundus rationalis, nempe rerum universitas in intentione, qui speciebus a physicis rebus abstractis coalescit, et propter minorem entitatis rationem plus ab ideali veritate distat quam vestigium, et ideo iure optimo umbrae notione concipitur; et eius universitatis partes nomine specierum et generum logicaliter significantum circumferuntur. Itaque cum subtilius philosophantibus et proprie loquentibus haec tria nomina, [5] idea,[6] forma et species, tribus admodum differentibus significatis attribuimus.

6. Idaea

CAPVT TERTIVM.

Variorum notaminum rationes.

Mox in lioc tertio genere consistentibus convenit ulterius distincte aliorum nominum notiones usurpare, ut nota dicatur omne illud quod quomodocunque ex prima vel secunda, proxima vel remota, immediata vel mediata ratione aliquid demonstrat.

Character quod certo linearum tractu vel punctorum situations aliquid significat, sicut elementa.

Signum est quodammodo genus ad omnia quae significant, sive ut idea sive ut vestigium sive ut umbra sive aliter.

Sigillum (quod signi quoddam diminutivum[1] est) signi partem notabiliorem vel signum contractius acceptum sigificat, sicut solo capite vel sola manu hominem vel hominis operationem significamus.

1. deminutivum

Indicium, sicut et signum et sigillum, est cuius munus non tam est repraesentare,[2] significare, quam ostendere, [99] sicut index non rem quam indicat per se significat vel notat, sed ad eius tantum intuitum seu obtutum invitat vel appellit.

2. representare

Figura differt ab omnibus praecedentibus, quia ideae vestigia et umbrae sunt, tum relata ad intrinsecum tum ad extrinsecum rerum, figura vero ad extrinsecum tantum.

Nota, character, signum, sigillum et indicium dici possunt tum, lineae, tum puncta, tum omnia quae spacium non concludunt, figura vero est quam spacium concludere oportet.

Similitudo vero differt ab omnibus praedictis, quia eorum non est necessario eadem species; quandoquidem significatur [6] homo literis et characteribus tanquam signis, indiciis, notis, non tanquam simili, simile vero erit pictura vel statua vel species per sensum accepta et in phantasia reservata.

Proportio differt a similitudine, quia haec perpetuo inter duos terminos esse intelligitur, ut sicut A est litera, ita B est, vel mulus est similis equo; illa vero inter quatuor vel plures vel saltem tres terminos perpetuo intelligitur, ut sicut est alpha inter Graecos, ita est A inter Latinos, ubi sunt quatuor termini: 1. alpha, 2. Graecus, 3. A, 4. Latinus. Proportio vero saltem inter tres terminos conspicua est, ut sicut se habent duo ad quatuor, ita [quatuor][3] se habent octo ad sexdecim (hîc sunt quatuor termini: 2. 4. 8. 16), vel sicut se habet[4] duo ad quatuor, ita quatuor ad octo, ubi sunt tres termini: duo, quatuor, octo.

3. *abbiamo cancellato* quatuor (*dopo* ita)

4. *l.* habent

Imago tandem differt a similitudine, quia maiorem quandam energiam, emphasin et universalitatem complectitur; plus enim est esse ad imaginem, quam ad similitudinem. [100] Imago enim plus accedit ad univocationem, quam similitudo. Similia enim differunt non solum quae in eodem genere, sed et quae extra genus. Sicut et artificium simile dicitur quodammodo artifici, non tamen ad eius imaginem vel in eius imagine dicitur, nisi vel in proximo genere vel in eadem sit specie.

CAPVT QVARTVM.

Omne notamen ad atrium sensus et ad tribunal visus revocandum.

In arte hac omnia sub nomine imaginis solent usurpari, sive notae sive signa sive indicia[1] sive commodins et aliter proprius[2] nominitentur, quod propria ratione [7] non carere diligentius rem ipsam perpendentibus apparebit. Omnia enim quomodocunque[3] significent et repraesentent, ad speciem sensu comprehensibilem revocantur[4] et reducuntur, et omnium specierum sensibilium genera ad visibiles, nempe vivacissimas et efficacissimas species, demum contrahuntur; visus enim spiritualissimus sensuum universorum est. Quod facile apparebit, quando gradus quibus isti ad obiecta propria referuntur examinabimus. Tactus enim, tum internis tum externs organis, tum haerentia

1. inditia

2. proprius] propius

3. quomodocuque

4. revocautur: et

tum penetrantia concipit, gustus haerentia tantum, olfactus eminentius[5] positorum spiritus a corpore diffusos, auditus longe semotiora, visus vero semotissima promptissime comprehendit; et ideo hoc sensu apprehensa animo facilius revocamus et efficacius retinemus quam aliis, et per huius sensus obiecta aliorum tum sensuum tum quarumcumque appetentium et cognoscentium facultatum obiecta significamus, sicut visibilibus litteris omnia describimus et aperimus.

5. emimêtius

[101]

CAPVT QVINTVM.

De imaginum momento physico, mathematico, logico, iuxta universas modorum istorum acceptiones

Conferunt imagines, sigilla et characteres ad agendum, percipiendum et significandum tum physice, tum mathematice, tum logice. Naturae enim comparatum est per praesentem sen inexistentem ideam ac formam ex indefinita materia definitam educere speciem; indefinita inquam materia non prima in proposito sed proxima, quale est commune nutrimentum,[1] quod in certae speciei substantiam atque semen convertitur. [8] Mathematice subinde simulacra,[2] imagines et characteres ad multa producenda atque comparanda conducunt, cum observatum sit triplicem esse mundum, archetypum, physicum et umbratilem, ut a primo detur per medium descensus ad tertium, et a tertio per medium ascensus ad primum, sicut a sole descendimus ad aspectum lucis lunae, astris et aeri communicatae, et ab hac ad lucem umbratilem, seu ut in speculo, non obstante quod et a sole immediate in speculum valeat immitti, et a speculo ad solem directo et immediato tractu retorqueri. Ita animus sensusque noster species atque favores quosdam immediate a superno mundo sibi procurat, comparat et recipit, quosdam vero per medium rerum naturalium atque sensibilium. Quae omnia, sive uno sive alio modo sint, non nisi certis signis, archetypis, gestibus et, ut aiunt, sacramentis comparamus et assequimur.

1. nutrimentrum

2. simulachra *e similmente altrove*

Itaque formae, simulacra, signacula vehicula sunt et vincula veluti quaedam, quibus favores rerum superiorum [102] inferioribus tum emanant, procedunt, immittuntur, tum concipiuntur, continentur, servantur. Mitto de his specialius recensere, ne plus quam par est a proposito videar evagari.

Unum tamen in memoria revocari volo, quod[3] planetae similes, facies in rebus subiectis et informandis Magorum consilio at que ipsa praxi exquirere videntur. Idem Cabalistarum doctrina confirmat et exemplum Mosia, qui interdum, veluti necessitate quadam coactus, ad Cereris atque Iovis favorem comparandum, vitulum aureum erexit, ad Martis item temperandam simul atque Saturni violentiam, aëneum[4] serpentem adorandum obiecit; et multa alia videre est, quae occulta atque velata in eius tum operibus tum dictis esse perhibentur.

3. revocari, volo quod

4. æneum

Similis ratio est in iis quae de Prometheo referuntur, qui luteo figmento lucem atque ignem, id est scientiam et artes, ad[5] humanae vitae emolumentum dicitur Iovi [9] suffuratus, eque[6] caelo ad terras eduxisse; ubi simulacri virtutem, deorum favorem seu super ministerium quodammodo rapientem atque subripientem intelligunt, propter nescio quam superiorum formarum cum inferiori materia compertam expertam simul atque occultam analogiam; unde imaginibus et similitudinibus quibusdam veluti illecta descendunt seseque communicant.

5. artes ad

6. eque [*i.e.* e-ogonek -JHP]

Adde quemadmodum sicut species omnis ab altera, specie imagine quadam atque figura discernitur, ita et species cum specie eodem concurrit, convenit, immittitur, immiscetur. In omnibus autem his situs, dispositio et figuratione quadam aptata constitutio praefertur, sicut cylindri species ex crystallo[7] formam iridis recipit et in oppositum [103] parietem appingit, speculum concavum solis atque lunae radios in unum centrum veluti colligens eorundem[8] virtutem participat efficacius, conoidali figura efformatum foramen rerum quae circum fiunt et moventur species in tenebris fingit. Tanti momenti est figura.

7. cristallo

8. eorûdê

Accedunt caelestium effectus potentissimi considerandi, qui in cardinibus orientis, occidentis et meridiei virtutem, principium et perfectionem concipere censentur. Hinc ea quae de solstitialibus, aequinoctialibus,[9] mediae diei mediaeque noctis punctis, in quibus se circuli maiores intersecant, astrologi et omnis generis divini summopere commendant. Unde cruces illae, illae in quadriviis excantationes et invocationes, illa item tempora quibus luna vel sol vel certus planeta in quatuor angulorum coeuntium synodo constituitur.

9. aequinotialibus

Hinc hisce figuris muniuntur, ut se defendant ab adversis, contraria propellant, favores sibi concilient rerum assistentium et superiorum, et[10] alia.

10. superiorum et

Hoc quod physice fieri videmus, nec divine contemni; ita, sicut paulo ante innuimus, etiam rationaliter ad mentis, intellectus, rationis atque sensus[11] demum informationem facere videntur; unde veritate, etsi non certa scientia, et[12] aperta [10] ratione coactus dicit Aristoteles: oportet scire volentem phantasmata speculari, intelligere[13] item aut phantasiam esse aut phantasiare quiddam. Ideoque non sine formis quibusdam seu figuris, quae per sensus externos ab obiectis sensibilibus concipiuntur et in interioribus collocantur atque digeruntur, operationem aliquam naturae nostrae convenientem perficere posse cognoscimus.

11. veritate et si non certa scientia et

12. speculari. Intelligere

Multa sunt quae ad subsequentis differentiae elucidationem [104] ex proxime dictis, quasi inductive concludendo et topice applicando possemus adducere, nisi superciliosorum quorundam cum perniciosa ignorantia censuram formidaremus.

Illud tamen tantummodo melioribus ingeniis significatum esse volumus, quod multiplex est vis in propositorum principiorum luce et vegeto quodam sale.[13] Rursum et in his quae ex huiusmodi principiis leviter atque sobrius et quasi non pro eorum latitudine concludere et inferre videmur, utpote qui ab ampliori quam par sit universali ad particulare descendimus, regula dialectica obsistente, quae a proximo genere, non autem a remoto atque primo, particularem scientiam, definitionemque ex propria differentia praecipit assumere.

13. *l.* sole?

Sed bene intelligenti pauca. Reliquum est ut ad ea quae in proposito signorum atque imaginum specificandarum adducere necessarium est, quae non ad omnes modo potentiae cognoscitivae operationes pertinere, et non modicum emolumenti adferre videbuntur, verum et ad alias quas non nominamus operationes nihilominus, quod applicatione, intentione conceptioneque perfacili solertius ingenium assequetur.

CAPVT SEXTVM.

De distinctione imaginum et signorum.

Imagines atque signa alia sunt sensibilium, alia intelligibilium; quaedam substantiarum, quaedam accidentium, quaedam magnitudinis, quaedam virtutis, quaedam numeri, actionis, passionis, potentiae, actus, cognitionis, appetitus, [105] habitudinis seu relationis, dantis, accipientis, habentis loci, temporis, oppositionis, contrarietatis, intentionis dictionisque, et eorum quae ad isthaec reducuntur. Adde principiorum, mediorum, instrumentorum, differentiarum, concordantiae, comparationum secundum maius, minus, aequale, superius, inferius, consors.

Imagines rursum, ut signa, aliae sunt in rebus, aliae in intentione, aliae in voce, aliae in graphica delineatione; aliae inquam (ut ad duo haec capita reducam) rerum, aliae verborum seu vocum articulatarum.

CAPVT SEPTIMVM.

De imaginibus rerum.

Rerum non modo imagines, sed formas, virtutes, ipsam denique substantiam eo quo participabiles communicabilesque sunt modo consequimur ex his quae in nobis praeexistunt. Sic ex notis ignota comparamus, secundum argumentationem et discursum. Ex praehabitis et praeconceptis ea quibus caremus et quae appetimus assequimur. Sic nemo colligit, nisi qui seminaverit, et nihil habenti nihil dabitur. Ex comparatis ergo imaginibus seu praeapparatis tum alias imagines, tum ea quorum sunt imagines atque simulacra persequimur, compositione,[1] ut certis definitis paucisque elementis [12] innumerabilia coalescunt elementata, transmutatione,[2] sicut iuxta aliam viam ex igne vel aqua vel aere penes duarum differentiarum gradus corporum species in actum producuntur omnium, sicut transfiguratione ex eadem cera quascunque possumus educere figuras, sicut item separatione ex eodem chaos[3] rerum innumerabilium [106] species emigrant, sicut compositione quatuor ex contrariis varie graduatis omnia constituuntur. Principia igitur quaedam praeesse oportet atque semina, unde infinita imaginum seu imaginandorum copia proficiscatur.

1. persequimur. Compositione

2. elementata transmutatione

3. chaos] *sic*

CAPVT OCTAVVM.

De modis quibus variae fiunt figurationes et indicationes.

Figuramus ergo aliquid et describimus ad externum oculum seu ad internum:

I. Ex eo quod singulare est in eo et propriam facit differentiam, sicut serpentem ex spirali tractu seu lineae ductu, Arietem ex suo modo incurvis cornibus, Geminos ex duabus comparibus lineis adnexis, Leonem ex celebri cauda, Cancrum ex chelis; uti caelestium signorum characteres[1] ab Aegyptiis primum ordinatos habent astrologi.

1. charecteres

II. Ex ratione gestus, sicut amorem duabus figuris vel characteribus vel lineis se invicem complectentibus, odium ab invicem aversis, disiunctis et divulsis, quae et similia excantatores et malefici et in eodem genere medici solent observare, et non modicum ad rerum efficaciam faciunt, sicut simplicia quaedam purgativa, si sursum evulsis ramis seu frondibus capiantur, virtutem expellendi per superiora concipiunt, si vero contra, per inferiora, ut sumus experti.

III. A simplici instituto ad intentionem significandam [13] profundamus[2] tum visibilium tum invisibilium specierum, ad quod genus stemmata, insignia

et certa hominum [107] vel numimum sigilla referuntur, quae non ex ratione quadam vel etymologia vel natura, sed ex simplici demanant institutionis decreto.

2. *forse* profundimur?

IV. Ex constituto, quod aliud ab instituto intelligimus, nempe ex eo quod rem, negocium vel historiam quandam consequitur; sicut per olivam significamus pacem, non quia vis vel significatio pacis in oliva sit per se, sed ab eo quod in mentem revocamus apologum, quo Atheniensibus Neptunus ad usum belli equum e terra tridente percussa dono dederit, quibus Minerva tellure hasta propria percussa olivam communicavit, quae in pacis archetypum, saltem ex eo quod contra signum belli distinguebatur, devoluta est.

V. Ex similitudine fortunae seu vitae; unde prophetae ex iudicio, non ex furore, per ordinem unius imperii vel sacerdotii vel reipublicae,[3] quae aliis seclis floruit, alterius consimiliter constitutae reipublicae[3] vel imperii fortunam quasi propriis ordinibus examinant et maiori ex parte divinant. Sed in istis interdum fortuna unius plurium fortunarum imagines comprehendit, sicut Romana fortuna Babyloniorum et Persarum et Graecorum regnorum non solum comprehendit conditionem, sed excellit; rerum item publicarum et summorum sacerdotum moderamina atque pompas longo antecellit intervallo. In omnibus vero imago generalissima et propriissima est constitutio humanae vitae, quia omnia habent debile exordium, adolentiam,[3] consistentiam, declinationem et interitum. Sed horum quaedam sic sunt comparata, ut simul nata vel in ipsa adolentia[4] moriantur et dissipentur, quaedam aetatis omnis spacia compleant, quaedam in quarundam[5] specierum similitudinem brevibus [108] annorum spaciis omnes aetatis compleant partes, quaedam vero longioribus, sicut [14] et canes citius senescunt quam equi, equi quam homines, homines quam cervi.

2. reipublice

3. adolentiam] *sic*

4. adolentia] *sic*

5. quarûdã

VI. Ex analogia analogatum, sicut ex motu rerum inferiorum tanquam ex effectibus rerum superiorum et invisibilium, et ex motu rerum superiorum tanquam ex causis rerum inferiorum motum significatum accipimus; e substantiis inquam sensibilibus intelligibiles.

VII. Ex concretis abstractum, sicut ex quali qualitatem, ut ex albo albedinem; et e contra ex abstracto concretum, sicut ex albedine album concipimus.

VIII. Ex relativo correlativum, sicut ex domino adiecto servum esse comprehendimus, vel ex servo existente dominum. Cuius relationis seu comparationis virtute parvo lapillo gigantem possumus appingere, quando homo ad unius muscae magnitudinem pluribus hominibus ad multarum formicarum molem assistentibus associatur.

IX. Ab eisdem effectibus vel similibus similium causarum vel earundem rationem habemus.

X. Ab antecedentibus, sicut a nubibus ab austro consurgentibus et a gallinis in pulvere se obvertentibus pluviam praesagimus.

XI. A concomitantibus, sicut a flamma ignem accensum.

XII. A consequentibus, sicut a terra madefacta pluviam.

XIII. Ab adiacentibus, sicut acum, calamum et muscam in sutore, scriptore et cadavere sensum melius commoventibus, et sagittam in sagittario intuemur.

XIV. A composito sensibili divisum non sensibile, sicut ab animali animam.

XV. A diviso perspicuo compositum non perspicuum, [109] sicut ex melle ex ista, aceto ab illa parte, oxymellis[6] speciem comparamus.

6. oximellis (*sic*)

XVI. A coniunctis adiunctum, sicut aegrum ex lecto [15] in quo accumbet, infirmum ex medico adsistente cognoscimus.

XVII. Ex tempore contemporaneum, sicut ex uva et fructibus autumnum. ex porcicidio hyemem seu mensem. Item:

XVIII. Ex instrumento artificem, sicut astrologum ex astrolabio in manu vel sphaera, rusticum ex ligone, aratro.

XIX. Ex insigni insignitum, sicut ex clavi Ianum, ex falce Saturnum, ex ense Martem.

XX. Ex peculiari actione agentem vel passione patientem, quemadmodum raptatum curribus cadaver post currum unius ducis in Hectoris memoriam nos adducit, et implicitam nodum ense recidens in Alexandri, qui Gordiani[7] involucrum ita expedivit.

7. Gordiani] *sic*

XXI. Ex locato locum, sicut ex Romano Romam, ex Italo Italiam; et contra ex loco locatum, sicut ex arca thesaurum, ex dolio vinum, per se non consistentem.[8]

8. consistentem] *sic*

XXII. Ex actione item sensibili insensibilem effectum, sicut ex adultero cum adultera adulterium, ex occidente hominem homicidium.

XXIII. Ex parte totum, sieut ex rota currum, ex quatuor vel quinque hominibus simul, populum.

XXIV. Ex toto partem, sicut ex caeco oculorum infirmitatem.

XXV. Ex proportionali comproportionale, veluti ex figulo lutum contractante[9] et rotam invertente divinum arbitrium [110] et praedestinationem, et gubernationem rerum sub uno principe per patremfamilias notum.

9. *forse* contrectante

XXVI.[10] Per subiectum rei vel proprietatem rei susceptivum rem ipsam proprietatemve assequimur, sicut ex homine quem cognovimus iustum iuste iudicantem occursum habemus eius sententiae: iustus iudicabit populum, ex homine simplici nihil formidante et securo eius [16] sententiae occursum habemus quae est: qui ambulat simpliciter ambulat confidenter.

10. XXVI.] XXXVI.

XXVII. Ex potente dicere, sententiam, sicut ex eo qui solet propinare quaeremus occursum eius sententiae: qui sitit veniat ad me et bibat.

XXVIII. Ex denominante denominatum et e contra, sicut ex viro forti fortitudinem, ex muliere musica musicam scientiam.

XXIX. Item ex hieroglyphico suum denotatum,[11] qualibus exemplis liber integer est inscriptus, ut ex lancibus iustitiam, ex vulpe astutiam, ex asinino capite ignorantiam.

11. de notatum

XXX. Ex effectu causam et ex causa effectum, ut ex re ingeniose facta ingenium et ex architectore architectum, et e converso.

XXXI. Item ex allusione quadam illud ad quod fit allusio, sicut ex vetula

XXXI. Item ex allusione quadam illud ad quod fit allusio, sicut ex vetula inter duas adolescentulas atque pulchras eclipsin[12] et telluris positionem inter solem et lunam.

12. Ecclipsin

XXXII. Ex contrario contrarium, quemadmodum ironice ex stulti mernoria et inepti vel vilis, quem pro occasione volumus esse sapientem, solertem et magnanimum, in memoriam oppositorum vel contemplationem admovemur, [111] sicut et natura ex contrariis melius exuscitat contraria et per antiperistasin frequentius operatur.

Aliae sunt rationes, quibus res quaedam per res alias figurantur et significantur, quae sane rationes ad ista tanquam capita prima vel ad horum quasdam contractiore numero reducuntur. Quarum formas vel sigillatim vel complexe concipientibus, id est vel sub virtute unius vel plurium vel duorum modorum, innumerabiles accidet invenire imaginum et similitudinum differentias.

[17]

CAPVT IX.

Aliae quaedam effigiandi[1] et imagines deducendi rationes continentur in iis quae exaratio Chaldaea habet in Mnemosynes[2] nostrae templo.

1. effingiadi

2. Menmosynes

Arcanas, Aegypte, notas divumque hominumque
Colloquio celebres quondam sacrata tulisti,
Queis duce natura sancte meliusque notari
Sensa valent, vario quam sensu atque ordine nostrûm.
Hisce antiqua manent signis mysteria prompta
Ut numeris natura suis sese explicat, hisce
Coram oculosque hominum venere oracula divûm.
Ergo ubi stat propria res significanda figura,
Pro curru currus, proque igne admittitur ignis;
At cum per sese non visile plasma notatur,
Accedat melior sensus, solertia maior.
II. Dissimilem nunc rem simili pro voce notabis
Sensibilis rei; nam vitis vitam, equus aequum
In mentem revocat. III. Diversa integraque parte
Duntaxat prima. Integrum ex iis conligere unum
Praecipiunt, veluti si notus Presbyter[3] est Dans,
[112] Significat praedans, Asinus quo que tradet Asilum.[4]
Aser[5] adest Asiae capite adsimilatus[6] habendae,
Ab simili cauda. IV. Nunc[7] totum parte notatur
Marmoreum mihi nempe caput Capitolia monstrat.[8]
V. Accola dat patriam, quia cum dedit angelus Anglum,
Mox patriam visus totam notat ipse Britannus.
Membrorum gestus habitusque, toga atque cucullus [18]
Designat Turcam,[9] Hebraeum, monachumque[10] Arabemque.
Quod quo que consequitur proprium dat et adpropriatum;
Blasphemum abscissa quoniam vult lingua notari.
Praevia commonstrant interdum signa futurum,
Sensile ceu facinus damnandum, concomitante[11]
Sensibili socium, saltum[12] saltantis ob actum.
Sunt etiam certis data certa insignia rebus,
Ut clavi Ianum, Mavortemque ense legamus.
Dein proprium referet data circumstantia tempus.
Floribus Aprilis, Autumnus sordidus uvis,
Venit Hyenas nivibus, Aestas armatur aristis,

3. Praesbiter

4. *l.* asylum

5. A ser (*sic*)

6. adssmilatus

7. Nunt

8. monstat

9. *l.* Turcum

10. monacumque

11. damnandum. Concomitante

12. socium. Saltum

Donat habens habitum, Rex regnum, Dives opum vim,
Invidus invidiam, legem Legista. Genusque
In specie legitur, velut interdum ex bove brutum.
Porgit agens notum, quod non claret actio per se;
Invidus invidiam, stuprum actu clarus adulter.
¶ Olim Graecorum docuit solertia verbis
Adscribenda aptis rerum simulacra figuris,
Quo dein parta tenens non impediatur agendo;
Queis quosdam incaute minus adsentire Latinos
Vidimus, ut tota rerum ratione carebant.
Stantia mi circum variat data nomina simplex
[113] Compositum faciet quidquid coneepta figura,
Personam, verbum, casum, numerumque genusque.

[19]

CAPVT X.

De imaginibus verborum seu vocum et dictionum.

Quod vero ad vocum et verborum imagines attinet, neminem latet ut veluti verba atque voces figuram obtinent nullam, ita nec etiam per se ac veluti propriis indicatoriis rerum sensibilium formis explicantur, quae proprie non in genere imaginum, sed notarum atque signorum continentur; nihilominus tamen et nominis illius rationem adducimus, quod scilicet hîc non dicuntur imagines ex ratione rerum significatarum, sed[13] potius ex ipsarum significantium conditione. Neque etenim scripturae partes et dictiones ipsas similibus quibus in papyro delineamus signis commode per imaginaria media possumus explicare, nisi rerum sensibilium formas, quae[1] imagines sunt earum quae in natura vel per artem consistunt et oculis obiiciuntur, vivaciores assumamus; ideoque imagines non ad ea quae in proposito significant, sed ad ea ex quibus significant collatae nuncupantur. Utut enim sit, perpetuo tales oportet praeconceptas et destinatas esse species, quales ita horum possunt esse signa, ut et illorum simpliciter vel composite susceptorum simulacra consistant.

1. significatarum (sed ... formas) quae

Quidam ad scripturae complementum commenti sunt organa quaedam atque instrumenta, vel naturalium interdum quasdam rerum species, quae ad characterum figuram propius accedere videbantur, uti sphaera characterem O, scala vel circino A, columna I, inter duas furcas suspenso M, [114] vel in tripode significabant, et certis relationibus et constitutionibus syllabam unam vel alteram hac ratione aliis adiectis constituentes, dictionem secundum partem vel secundum totum meliori qua poterant sorte sibi delineabant.

Hisce addebantur post notam simplicis nominis casuum, [20] generum et numerorum differentiae ex contactu vel motu vel notatione membrorum, ut ex capite rectum, ex ceteris membris obliquos casus, ut ex dextera dativum,[2] ex genitalibus genitivum, ex ore vocativum, ex sinistra ablativum, ex foemina foemininum genus, ex geminatis agentibus vel instrumentis plurale; ex statu, innixione, genuflexione, sessione, ad hanc vel illam partem conversione, hoc vel illo animali adsistente, ex casu, fractione, succensione, turbatione, casus, modi et tempera et alia huiusce generis designabantur.

2. *qq. si aspetterebbe* rectus *e* obliqui *e* dativus *etc.*

Mihi sic hanc artem prioribus annis accedit[3] ad magis speciales differentias attrectare, non promptum rati[4] opus ex antiquorum ea institutione, quae[5] a similitudine capitis vel caudae, a nota unius nominis forma ad alterius nominis formam promovebantur. Similitudine enim capitis asinus ad asyli figurationem conducebat, generans ad Genesis, parturiens ad Paralipomenon;

3. *forse* accidit

similitudine caudae templum ad contemplationis, similitudine corporis speculum ad speculationis; compositione partium diversaram caro, nix, fex conflabat dictionem carnifex, sicut cuidam granum, vitis, pirum significabat grande vituperium. Huc spectant alia, quae quia nobis minime usui sunt, praetermissa volumus esse, ut transumptione accepta, divisione, mutilatione, etymologia, interpretatione; quae licet utilia et plerisque sufficientissima [115] inventa sunt, maiori tamen exercitatione ad promptum demum opus indigere videntur, quam quae ut a nobis proponantur digna existimentur.

4. *forse* rato

5. quae] *forse* qua?

Satius autem, plenius et ad multorum usum frugalius aliam quae in sequentibus habebitur inibimus rationem, cui similem et qua meliorem aliam adduci quandoque posse impossible iudicamus, quando ex paucioribus imaginibus confusior et minus distincta operatio, ex pluribus vero magis vanus labor et exercitatio, ex [21] aliis minus accommodatis ad quodlibet ingenium atque sensum progrederentur; et in horum virtute plures (quas in libro *De triginta sigillis* explicavimus) artes effectualiter comprehendentur.

Sed priusquam ad imaginum catholicarum explicationem veniamus, de eorum ratione, quae illas formant, vivificant, continent et advehunt, aliqua proferamus.

CAPVT XI.

Conditiones, quibus imagines subiecto obiectoque melius adhaerent, in templo sic expressimus Mnemosynes.

Det serie segetem culto solertia campo,
Perlegat internus proprio quoque ut ordine sensus,
Aequata pulsent aciem mensura oculorum;
Nam nimium lato exporrectum corpore visum[1]
Disperdit, porro captu contracta locorum
Tamquam ulnis complexa tuis sunt pervia votis.
Exiguus circum populus dat membra gigantis,
Ventilabrum ventum, clypeus muscam atque cadaver.
Ianitor haec varius vivacia reddit in ipso
Vestibulo, et species nullo robusta colore est[2]
[116] Abiicienda, tuo ne praesens esto labori,
Nec velut e longo ductu concepta sed haerens,
Ne[3] tibi farrago specierum sede in eadem
Conglomerata nimis perplexaque concipiatur,
Quo misere a fine intenti frustreris avarus.

1. corpore visum

2. colore, est

3. labori. Nec ... haerens. Ne

Humana intra omnes species est optima, nempe[4] haec
Instrumenta capit quaecumque et ad omnia nata est, [22]
Seu peragenda sient seu sint capienda, ferenda;
Nam non viventi praestant viventia multo, et
Simpliciter vivo omni[5] vitae praeditus actu.
¶ Inde cave haud scribens ne quando scribere credas,
Interdum species vanescit iacta in inane,
Credita naturae tanquam credatur et arti.
Sint membris apposta loci aio membra locati,
Sit caput ad postem, tangat manus una columnam,
Sicque ensis circum rutilus quatiatur, ut istam
Utque illam in partem strepat istud, decidat illud.
¶ Adiectum tibi quod talem succurrit in usum
Lumine cuncta velut comprendito sollicitus, ne

4. optima nêpe

5. vivo, omni

Subiecta absolvas a campi margine quicquam.
¶ Non immota oculis eadem praesentia sunto,
At vero efficiant, turbent, patiantur eantque.
¶ Praedita consimili cautus fuge plura figura,
Sintque habitus, vultus, gestus varii variorum,
Quod si eadem prorsus venit adponenda figura,
Non iisdem currat numeris unoque colore;
Hanc variet structura loci, situatio iuncti,
Multiplici adsistens varium pro conditione.

[117]

CAPVT XII.

De luce imaginum vehiculo.

Est quidem lux iuxta profundius contemplantium sententiam primo substantia quaedam, quinimmo et ut primam rerum substantiam ipsam earum [23] quae in natura sunt Moses introduxit, quando primogenitam appellavit, ubi creaturarum species distinguens (quae non de genere accidentium, sed substantiae capiuntur) non modo eam substantiam accepit, sed etiam primam a cuius esse caeterae substantiae species tanquam accidentia concipiuntur. Primo enim tum in volumine Mosis illo, tum et Mercurii Pymandro,[1] post suppositam umbram ingentem illam atque privationis tenebras, dixit Deus: fiat lux.

1. *l.* Poemandro

Inde ex lucis atque tenebrarum, tanquam formae atque materiae, concursu variis pro gradibus atque mensuris consistentium in rerum compositione variarum usque adeo multarum specierum numerus, in quibus ubi plus lucis, ubi plus umbrae concipitur, processerunt. Isti quidem lux substantia quaedam per se invisibilis,per immensum diffusa, partibusque omnibus insita; quae commixtione[2] tenebrarum atque associatione compositioneque certa in lucem sensibilem[3] demigrat. Unde temere quidam non distinguunt inter lucem primogenitam atque solem, inter simplicem videlicet substantiam atque compositam illam, inter opus inquam primae atque quartae diei.

2. commistione

3. senfibilem

Hac luce, quae substantia quaedam spiritualis est, et nullo lucente sole vel igne vel obiecto extrinsecus sensuum nostrorum potentiam informante donata est anima, non [118] solum nostra, sed etiam universa per immensum se diffundens. Haec inquam est quae absentium species sensibus internis visibiliter ingerit, qua et somniantes videmus species atque figuras retum sensibilium accipimus, quae etiamsi, ut aiunt Peripatetici, sint formae in potentia sensus interioris reservatae, postquam a sensibus externis fuerint introductae, nihilo tamen minus nemo est qui negare valeat, visibilitatem illam atque praesentiam a seminibus quibusdam lucis non tantum acceptis, quantum innatis animalique spirited insitis, emanare et esse. Stante etiam quod sole recedente[4] et extrinseco omni [24] illuminatore radios secum et radiorum efficaciam[5] asportat et ab horizonte veluti contrahit, nec talia in hemisphaerio relinquit vestigia, quae si essent, levius impressa remanerent et iuxta leviorem et fluxilem quandam conditioners, sicuti de caloris vestigiis experimur. Porro clarissime constat, animo a sensuum externorum actu feriante, si cut in somniis, ita rerum visibilium species obiectas inclarescere, ut cum somniet, omnino se interdum somniare non existimet, et veluti verius quam ab externa, a luce quadam informatur interna.

4. *si aspetterebbe* sol recedens *etc.*

5. efficiaciam

CAPVT XIII.

De subiecto imaginum.

Haec sane informatio et imaginum rerum visibilium impressio non ita fieri convincitur, ut et ea quae in aliis materiis (nempe in corporum superiiciebus) practicatur, ubi maiores corpus maius, minores vero minus patiuntur. In multa quippe tabula vel papyro imagines multas, in ampliore magnas depingimus et eharacteres inscribimus. Atqui [119] hîc individua quaedam substantia est, quae eadem tum rerum multarum figuras atque characteres concipit, tum et magnarum. Quemadmodum pupillae centro sylvam rerum uno intuitu totam individuo concipimus, et suam cuiusque molem ex individuo specillo contrahimus atque indicamus, non[1] minus animae potentia illa interior et quodammodo spiritualior, quae species istas recipit et componit, in spiritu phantastico consistens, individuum quiddam esse censenda est de genere lucis, ita[2] ut eadem sit lux, illuminatum et actus rei sensibilis atque formae, differens ab externo visu, qui per alienam lucem informatur, quia simul ipsa lux est atque videns, proportionaliter atque solis lumen a lumine lunae distinguitur; haec enim tanquam [25] ab extrinseco, ille tanquam a proprio visibilis est. Tandem differt oculi visus a visu interni spiritus, quemadmodum speculum videns a speculo non vidente, sed tantum repraesentante speculum se ipso illuminatum et informatum, quodque simul lux est et speculum, et in quo obiectum sensibile cum subiecto sensibili sunt unum.

1. iudicamus. Non

2. est. De genere lucis ita

Hic est mundus quidam et sinus quodammodo inexplebilis formarum et specierum, qui non solum species rerum externe conceptarum continet secundum earundem magnitudinem atque numerum, sed etiam virtute imaginationis magnitudini magnitudinem, ntimero numerum apponit. Rursumque sicut ex paucis elementis natura innumerabiles species componuntur et coalescunt, ita et opere istius intrinseci efficientis non solum specierum naturalium formae in isto amplissimo sinu reservantur, verum quoque ad innumerabilium imaginum multiplicationem improportionabiliter concipiendarum multiplicari poterunt, [120] sicut ubi ex homine et cervo, homine et equo et ave, centauros alatos, alata animalia rationalia confingimus, et consimili mixtione ex innumerabilibus infinita possumus educere, amplius quam ex numeratis elementis multarum linguarum dictiones combinatione et varia coordinatione componuntur.

CAPVT XIV.

De effectore imaginum.

Ex hisce manifestum est potentiam istam imaginum esse effectricem, vel qua anima imaginum est effectrix. Ad cuius rei propositum Synesii Platonici sententiam in medium afferamus, qui de potestate phantasiae spiritusque phantastici ita disserit: in vigilia doctor est homo, somniantem vero Deus ipse sui participem [26] facit, quod assumimus ad vitae phantasticae asservandam dignitatem. Si enim ipsum Deum per se inspicere donum beatum est, nimirum per phantasiam percipere antiquioris propriaeque inspectionis est munus; haec enim sensus est sensuum, quoniam phantasticus ipse spiritus sensorium est communissimum primumque animae corpus, et hoc quidem latet agitque intus, praecipuum animalis habet et velut arcem (circa enim universam ipsum capitis fabricam natura construxit), auditus autem et visus non sunt sensus, sed sensus instrumenta communi administrantia sensui, et quasi quidam animalis ianitores et ostiarii forinsecus occurrentia sensibilia[1] (quibus pulsantur externa sensoria) domino indicantes. Intimus interea sensus in cunctis suis partibus est integer; toto namque spiritu audit, toto videt, unde aliis alia distribuit, et quasi a centro ad amplitudinem [121] circumferentiae innumeras uno eiaculans lineas inde tanquam ex communi radice exeuntes, et in quod tanquam radicem

1. sensilibilia

reducuntur. Hoc appellat primum animae vehiculum, medium inter temporalia et aeterna, quo plurimum vivimus, spiritus scilicet phantasticus; unum individuum omnia quae sensus sunt facit et recipit.

CAPVT XV.

De horreo specierum et ianuis illius.

Eas iste quas colligit, amplectitur et componit species ita digerit, ut quasi ex eisdem excogitabilia quaedam educat vel abstrahat, et in horreum retentivae facultatis (nisi et ipse retentiva sit faciiltas) introducat, immittat et inserat et confirmet. Cuius horrei claves, ianitores seu ianuae sunt affectuum genera, quae ab irascibili et concupiscentibili, amore et odio, [27] timore et spe, laetitia[1] et tristitia et admirationis speciebus definiuntur, de quibus latius in libro De umbris idearum explicavimus. Unde patet ratio qua quaedam vel pluries meditata vel ante[2] oculos cognitionis obiecta ab huiusmodi horrei seu Mnemosynes sacratae triclinii incolatu procul arcentur, quaedam vero aperta quasi ianua declivi atque prono itinera vel nolentia dilabuntur et excipmntur.

1. laeticia

2. aute

CAPVT XVI.

De firmatoribus imaginum.

Quemadmodum formae naturales non sine materia consistunt neque sine aliquo subiecto describuntur (omnis[1] [122] enim in compositionem veniens materiam atque magnitudinem exquirit), rursumque compositum omne est in loco, sensus igitur[2] sive externi sive interni facilitate figuras[3] minime sine certo subiecto vero vel imaginario, et composita tum realia tum phantasiata non nisi certis in locis atque receptaculis inspiciuntur, quorum conditiones, quoad[4] substantiam, magnitudinem, qualitatem, figuram, lucem, situm, relationem, ordinem quo capiuntur, intervalla quibus discemuntur, numeros quibus distribuuntur, adiecta quibus vegetiora fiunt, animae quibus vivificantur, in aliis huitis generis pertractationibus tum ab aliis tum copiosius a nobis insinuatum est.[5] Nunc illud tantum expressius urgebimus, quod ex analogia quadam a regulis, quibus efficacius sensus externus visus ad visibilia externa dirigitur, ad[6] eas quibus sensus internus, nempe phantastica illa facultas ad phantasiabiles species eadem uti ferme cognitione contendit; pro quo ex perspectivis huiusmodi inferius aphorismos alios quidem ex conditione[7] [28] visus, alios ex conditione visibilis, alios ex conditione medii seu spacii, alios ex conditione radii resarcimus.

1. describuntur: Omnis

2. exquirit. rursumque — loco. Sensus iggitur (*sic*)

3. *forse* figurae?

4. quo ad

5. conditiones — insinuatum est] *sic*

6. dirigitur ad

7. condictione

CAPVT XVII.

Aphorismi ex conditione visus, visibilis, medii et loci.

Visus cum alius sit simplex, alius compositus, alius rectus, alius obliquus, in imaginationis seu phantasiae actu tanto securior est visio, quanto simplicior similitudinis apprehendendae fit intuitio. Laborat enim quodammodo spiritus atque sensus internus, et confusione[1] quadam [123] obnoxius facile efficitur,[2] ubi reflexa duplicique specie rem visibilem deprehendit. Visus item rectus visum obliquum, nempe visivus radius ad visibile perpendiculariter iactus visibili radio ad visibile non perpendiculariter iacto maxime et manifestissime praestat.

1. cofusione

2. *forse* afficitur

Item simplex visus prima eius similitudine uniuscuiusque veritatem rei deprehendit, a qua species visibilis ad oculum recto tramite contendit. Item

rectus visus obliquo fortior est, unde in actu phantasiandi specierum tum loci, tum receptaculi imaginum, tum ipsius imaginis operae pretium est tamquam a directe et diametraliter opposito intuitionem factam experiri; ut etiam visibile obiectum non oblique, sed directe a potentia cognoscitrice deprehendatur, et visibilis species quasi suo facilique itinere pergat et visualis radii virtute contrahatur.

Rursum quemadmodum in externa visione inter visum atque visibile medium quoddam intermediare necesse est spacium, quia sensibile supra sensum positum quemcunque non sentitur, nimis etiam remotum longo [29] extenuatur et extinguitur intervallo; ita et phantasiabilis species a phantasiae oculo neque longius seposita neque nimis cominus admota intelligatur; necesse enim est visibile visui attiguum immediatumque non esse.

Obiecta quae visum movent, tum internum, tum etiam externum, tum sigillatim, tum magis una concurrentia ex his plura vel omnia, sunt lux omnium visibilium primo, quae tum per se visibilis est, tum per quam alia visibilia sunt; subinde colores, qui propria sunt visus obiecta; post haec magnitudo seu multitudo, figura et motus, quae sensibilia sunt communia, et quorum est rerum similitidines [124] vegetantiores efficere. Magis enim apprehenduntur hae species, et de suis sedibus coram prospectu sensus tum interni tum externi vivacius enitescunt, si figura, magnitudine et motu exagitationeque quadam afficiantur.

Quod ad medium attinet, notant perspectivi ut ipsum dissimile occurrens obliquos radios visuales effringat, quorum perpendicularem inveniunt esse fortissimum, caeteros vero quanto perpendiculari viciniores, tanto fortiores.

Quod ad locum attinet, species convexi radios iniectos diffluentes, species concavi confluentes, species plani media quadam ratione se habentes iniectas species reddit, quemadmodum in omnibus percipiendi rationibus facile est perspicuum, et experimur imagines in angulis incavisque susceptaculis melius immitti et retineri. Aliae sunt perspectivorum regulae, ex quibus suo modo licet canones ad praesens propositum multiplicare, sed istae sunt quae sufficiunt et tantum hoc requirunt, ut pro modulo analogiae, quae est a sensu externo ad internum, proposito applicentur. Et haec[3] de prima parte istius contemplationis adduxisse sufficiat.

3. haec] hac

---

[125] [30]

SECVNDA SECTIO.

De locis, ordine, chaos, coordinations, compositione, complemento et distinction e specierum.

CAPVT I.

Quemadmodum in superioribus est ostensum, imagines atque species, de quibus praesens est intentio atque speculatio, in materia omnino consistunt et comperiuntur, quam informent. Quodque geminis ex hisce principiis est conflatum, neque intelligi neque imaginari potest sine loco. Iccirco sicut in ordine rerum constituendarum (sive principium illae habeant sive non) prius spacium quoddam atque receptaculum esse oportet, hinc in quo recipiantur, capiantur, subindeque quidam uniuscuiusque terminus, limes atque finis, quo alia ab aliis secernantur divisisque regionibus consistant, moxque etiam figurarum differentia, qua vultus varietate natura triumphet atque gaudeat

1. colorans. In

efficiens omnia quasi a centro materiae figuras explicans, tum quasi in superficie illius figurata colorans; in[1] hac universali consideratione definito certoque incedentibus ordine prius de locis specierum commeminisse oportebit.

CAPVT II.

De locis specierum.

Quemadmodum praedicamentum ubi in subalterna, specialissima et individua aliorum praedicamentorum more [126] distinguitur, ita in proposito [31] ab ordine quodam veluti naturae designantis et artis inventa et inquisita explicantis progredientes, prius cognoscimus unum quoddam immensum et interminatum obiectum, tum spacium atque receptaculum, tum corpus in eo receptaculo atque spacio, tum specierum ex tali materia coalescentium multitudinem. Proinde in infinite ex innumerabilibus unum finitae nostrae sensitivae potentiae obiectum spacium agnoscimus caelum, quod vulgus vertigine diurni motus et visibilium stellarum specie terminatum apprehendit, et relinquimus illi caelorum distinctiones illas atque numeros et eorundem in varias sphaeras singulorum distributionem, elementalis item regionis scalam atque terminos, et globi istius ex terra et aqua tanquam duobus elementis in magna compositions praedominantibus taliter effigurati universales partes. Descendimus ad peculiaria communiaque loca, in quibus operatio sensus externi pedisequa sensus interni cooperationem adiuvat; et ad id distinctio nobis triginta communium locorum succurrat oportet, quominus[1] eorum defectu vel eorum multiplicatione turbemur, tamquam paucioribus veluti cruribus claudicantes, vel pluribus quam par sit adiectis occupati.

1. oportet. Quo minus

CAPVT III.

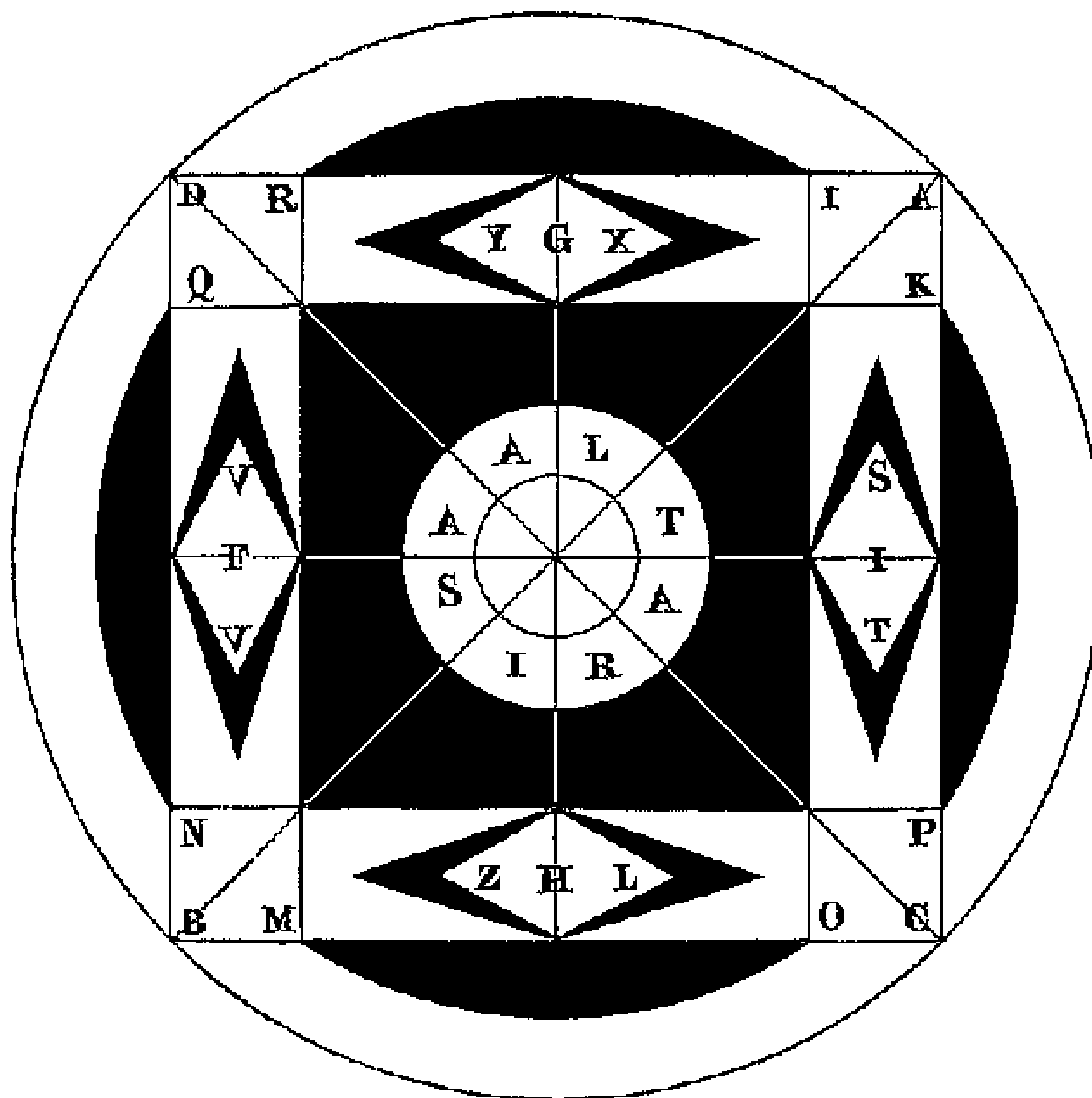
Forma atrii.

Atrium ergo quadrangulare efformatum intelligatur, cuius centrum est tellus et ocuius; quatuor angulorum unus sit orientis, oppositus est occidentis; et duorum reliquorum diametraliter oppositorum alter anguli septentrionis,[1] [127] alter meridiei titulum suscipiat. In spaciis 4 intermediis, nempe laterum seu costarum in medio, intelligatur[2] ibi oriens, ibi occidens, ibi septentrio, ibi meridies.

1. *sq.* Septentionis

2. intelligatut

Itaque 8 tibi distincti termini atque loca primo constituuntur, quorum singuli duo sibi collateralia consciscant, [32] dextrum videlicet et sinistrum, dextrum videlicet orientis et sinistrum, dextrum occidentis et sinistrum, et ita reliquorum spaciorum; dextrum item anguli orientis et sinistrum, dextrum anguli occidentis et sinistrum, et ita reliquorum angulorum, Forma atrii huiuscemodi est.[3]

3. *la figura originale ha* C *al posto di* O, *e viceversa* O *al posto di* C. *Inoltre l'* I *tra* S *e* T *nell' originale è* F, *e pare debba essere corretto piuttosto in* E

CAPVT IV.

De numero et nomine atriorum.

Atria iuxta elementorum numerum 24 constituantur et si placet iuxta elementorum ordinem mutuo consequantur, [128] si cut secundum elementorum numerum [33] in proprias sedes tanquam proprias partes dividuntur. Atriorum nomina sunt:

1. ALTARE.
2. BASILICA.
3. CARCER.
4. DOMVS.
5. ECVLEVS.
6. FONS.
7. GLADIVS.
8. HOROSCOPVS.
9. IGNIS.
10. IVGVM.
11. LATERNA.
12. MENSA.
13. NIDVS.
14. OVILE.
15. PABVLVM.
16. QVADRIGA.
17. RETIA.
18. SPECVLVM.
19. THERMAE.[1]
20. VECTABVLVM.
21. PORTA.
22. BIVIVM PYTHAGORAE.[2]
23. XENIVM.
24. ZELOTYPIAE CLAVIS.[3]

1. TERMAE

2. PYTAHGORAE

3. CLAVIE

Tot tibi tanquam loca communia sedes constituantur quarum[4] loca propria unico eodemque ordine denotatis differentiis inspiciantur disposita. Locorum nomina isto tibi pacto ordinentur, ut si altaris substet atrium, habeatur in orientis angulo ubique altaris altare, in occidentis angulo altaris

eculeus, in meridiei angulo altaris icon, in septentrionis angulo altaris ovile. Similiter ex te ipso laterum quattuor et collateralium sedium nomina poteris accipere, quae ad locorum substantivorum denominationem spectant. Ita ut sufficiat semel in uno seorsim posito atrio substantivorum tibi locorum ordinem atque nomina descripsisse, quod subinde ad adiectiva loca, quae alia in aliis intelligantur oportet, subsequenti ratione, numero et distributione providendum.

4. quarnm

[129] [34]

CAPVT V.

Locorum divisio, quorum communia quintuplicem relationem suscipiunt a ditu orientali, occident., merid., septent.[1] et medio.

1. sepent.

Heic per loca communia intelligimus unam locorum particularium coordinationem, sicut exempli gratia[2] templum unum vel templi aream unam, claustrum unum basilicae unius vel magni triclinii conceptaculum, quod in praedictos angulos et spacia angulorum et spaciorum differentias poteris distinctum intelligere. Per loca vero particularia substantiva intelligimus ipsum angulum, ipsam anguli dextram vel sinistram, ipsum spacii lateralis medium vel quodcunque[3] sigillatim aliorum. Quae partes, articuli seu membra quaedam communis loci perhibentur, per adiectivum locum animatum vel inanimatum quiddam intelligimus, quod per aliud diversis pro occasionibus diversimode se se liabeat, moveatur atque moveat, quatenus imaginem seu formam vivificet et vegetantem efficiat. Nunc superest ut centris angulisque (pro quibusque atriis[4]) adiectiva liuiuscemodi loca destinemus.

2. gratia|tia

3. quodcu~que

4. atrias

[35]

CAPVT VI.

Loca adiectiva atrii altaris quinque formis variabis ex quintuplici adsistentis situatione.

In atrio altaris ad angulum orientis est aqua diffluens, ad dexteram aratrum, ad sinistram catena. Ad angulum occidentis est arbor, ad dextram aries, ad sinistram [130] epulae. Ad angulum meridiei[1] est equus, ad dextram anchora, ad sinistram currus. Ad angulum septemtrionis est carcer, ad dextram gigas, ad sinistram haedus. Ad orientem est lavacrum, ad dextram filius, ad sinistram amphora. Ad occidentem fornax, ad dexteram furca, ad sinistram ignis consumens. Ad meridiem est fumus, ad dexteram fruges, ad sinistram stabulum. Ad septemtrionem est scrinium, ad dextram scapha, ad sinistram solium.

1. Merdiei

[131]

FORMA ATRII
ET NOMINA LOCORVM PARTICVLARIVM.

ANGVLVS ORIENTIS	ORIENS	ANGVLVS MERIDIEI
SEPTENTRIO	ATRII IMAGO	MERIDIES
ANGVLVS SEPTEN.	OCCIDENS	ANGVL. OCCIDENTIS

[132]

ATRIVM ALTARIS.

Aqua Aratrum Catena	Lavacrum Thorax Ampho.	Palma Anchora Currus
Scrinium Scapha Solium	ALTARE	Stabulum Fruges Fumus
Carcer Cadus Sella	Fornax Ensis Ignis	Arbos Globus Epulae

[133]

II. ATRIVM ALTARIS.

Piscina Reliquiae Lustrum	Thermae Sella Thesauri	Desertum Figmentum Delitiae
Dirae fig. Utres Sarculum	BASILI	Cornu Insigne Pelvis
Infernus Draconis f. Iugum	Cameli f. Pharetra Arcus	Laterna Larva Feretrum

[134] [39]

III. ATRIVM CARCERIS.

	Psittaci f.	

Laqueus Manicae Cippus	Psalterium Securis	Pons Nubes Maniplus
Fimum Nives Pellis Ur.	CARCER	Armilla Quadrans Circinus
Manes Sporta Ventilabrum	Sordes Ranae Vetulae f.	Senis f. Spectri fi. Coenum

[135] [40]

IV. ATRIVM DOMVS.

Carbo Cinis Folles	Clavis Icon Fidicula	Canis Canistrum Idolum
Crines Ululae f. Cypress.	DOMVS	Ensis Calcar Canis f.
Horologium Lacuna Clavus	Hamus Felis Delubrum	Felis f. Fictile Lanx

[136] [41]

V. ATRIVM EQVVLEI.

Pugio Pilum Spinae	Muscae Linteum Lancea	Fascia Virga Ulceratum
Furca Retia Sagena	EQVVL.	Lex Sc. Liber Lapis
Butyrum Quadra Lora	Sertum Securis Clava	Tragula Thyrsus Urtica

[137] [42]

VI. ATRIVM FONTIS.

Cervi f. Cornu Falx	Plaustrum Petra Crux	Gypsum Aqua Palma
Foenum Cucurb. Cati fig.	FONS	Lardum Lampas Obex
Viscus Urceus Remus	Mola Mar. Ca. Lectica	Buccina Hydria Fex vini

[138] [43]

VII. ATRIVM GLADII.

Saccus Scopa Uterus	Trirem. Trulla Urna	Papyrus Lances Malleus
Limus Nexus Plumbum	GLADI.	Ostrea Mitra Lecythus
Linteum Onus Pyra	Titulus Sanguis Porta	Vitis Putatorium Caesum

[139] [44]

VIII. ATRIVM HOROSCOP.

Rota Rastrum Tenaculae	Sedes Daemon Speculum	Montis f. Numen Radius
Tumul. Ventus Utris	HOROS.	Luna Laguncul. Plaustrum
Circulus Frenum Ensis	Puteus Pala Pulvis	Sylvae f. Sulphur Magnes

[140] [45]

IX. ATRIVM IGNIS.

	Mysteri.	

Icon Pecten Lora	Foemin. f. Partus f.	Poculum Mixtura Pulvinar
Mortis f. Cella Acervus	IGNIS	Palea Iunci Lana
Forma Moneta Lebes	Rivus Silex Pila	Praeceps Fossa Sigillum

[141] [46]

X. ATRIVM IVGI.

Scaturiens Pullaster Offa	Gnomo Acervus Annulus	Via Imber Foramen
Eclipsis Anser Calix	IVGVM	Frument. Gurges Tumulus
Dolium Cathedra Ramus	Scyp. for. Fomes Festi fig.	Candelabrum Capistrum Lyra

[142] [47]

XI. ATRIVM LATERNAE.

	Nymph. f.	

Plumae Suspensum Sartago	Discus Feretrum	Vitrum Lamina Bractea
Scabellum Pisces Laurus	LATER.	Hedera Fax Tuba
Seps Squallens Erinacei f.	Carina Nidus Haruspi.	Fulcrum Volatile Craticula

[143] [48]

XII. ATRIVM.

Olus statua Saxum	Phanum Venatio Virgo	Stramen Avena Fabae
Cera Orbis Sera	MENSA	Vellus Viscera Sarcina
Votum Ursus Mellis fa.	Saburra Sacrileg. Terebra	Olla Furnus caepae

[144] [49]

XIII. ATRIVM.

Siligo	Vagina	Mortarium

Torrens Testa	Verber Symbolum	Malleus Leporis f.
Spumans Stola Strophium	NIDVS	Praesepe Tiara Lucus
Luna Pampinus Clavus	Stamen Pumex Oculus	Ostium Nuces Incus

[145] [50]

XIV. ATRIVM. OVILE.

Pastorale Mitra Cucullus	Chorus Trutina Vepres	Ferula Iaculum Scopus
Latebra Harpago Baculus	OVILE	Pix Omen Mantica
Flamen Viscera Galli signi.	Toxicum Storea Vinacea	Lupus Fovea Balista

[146] [51]

XV. ATRIVM. PABVLVM.

Hara	Pingued.	Exuviae

Glandes Arbuti	Palus fer. Mactra	Cochlear Truncus
Tugurium Stella Sacrum	PABVLV.	Trabs Tridens Stannum
Triangulus Spongia Precium	Poma Turtur Seges	Vannus Tympanum Tripus

[147] [52]

XVI. ATRIVM. QVADRIGA.

Pecuniae Archetyp. Rubiginos.	Salix Puellae f. Rapa	Matrix Scopa Velamen
Supplici. Tumulant Spolia	QVADR.	Papaver Lyrae f. Scaenae f.
Purpura Stratum Cadaver eq.	Pabulum Flos Malva	Simia Phiala Magicum

[148] [53]

XVII. ATRIVM. RETIA.

Palmes	Mancip.	Pes ligneus

Plumbum Ventilabrum	Parma Patina	Pelta Pergula
Foetus Pignus Pila	RETIA	Scalprum Harpe Viola
Lux Simulacrum Glomer	Laqueus Ripae f. Propago	Caput aure. Rota flantis Radius tex.

[149] [54]

XVIII. ATRIVM. SPECVL.

Serpens Seges Pipio	Smarag. Venefici. Volumen	Stemma Panarium Leonis cap.
Galea Vomis Iugum	SPECVL.	Columna Clypeus Gluten
Orcus Orbita Cyathus	Spira Cribrum Fiscella	Manus Caput por. Pagina

[150] [55]

XIX. ATRIVM. THERMAE.

Concha	Fumus	Penates

Linteum Syndon	Folles Vultur	Obsonium Pyra
Nidus Gramina Serpens	THERMAE	Templi f. Trames Navicula
Pyramis Furca Rota figu.	Pala Cinis Sulphur	Pharmaca Unguenta Prunae

[151] [56]

XX. ATRIVM. VECTABVL.

Spolia Cista Canistrum	Torcular Utres Doliolum	Cartallus Brenta Panarium
Turbo Trochus Nervia	VECTAB.	Noctua Lilium Loculi
Tapetia Clitella Funis	Margarit. Sudarium Pedica	Fiscina Cadus Corbis

[152] [57]

XXI. ATRIVM PORTAE.

Oraculum Hortulus	Stimulus Cardo	Scoria Pupa

Testa	Vectis	Distillator
Aries Vectis Trabs	PORTA	Clavis Sera Catena
Scutum Scrobs Scirpus	Titulus Insignia Larva	Ova Rubrica Stillans

[153] [58]

XXII. ATRIVM. BIVIV. PYT.

Scala Plumae Conus	Mensa Simulacr. Tripus	Lichen Mensula Fistula
Materia Calculi Hastile	BIVIVM PYTHA.	Folles Spirator Ampulla
Cornix Canalis Ciconia	Cubile Crux Basis	Anas Catapulta Cortina

[154] [59]

XXIII. ATRIVM. XENIVM.

Catinum Cavea	Nuces Castan.	Machaera Cochlea

Crater	Mell.	Situla
Laurus Malum au. Ficus	XENIVM	Flores Lapis Truncus
Cacabus Craticula Tenacula	Assis Sceptrum Veru	Caementum Lapilli Dumus

[155] [60]

XXIV. ATRIVM ZEL. CLAV.

Mandibula Flagellum Merces	Lucerna Zona Sigillum	Cataracta Bipennis Caminus
Galerus Asser Ascia	ZELOTYPIAE CL.	Castrum Fusile Arundo
Fossa Perpendicu. Patibulum	Formido Framea Vimina	Columbae f. Flabrum Fluxus

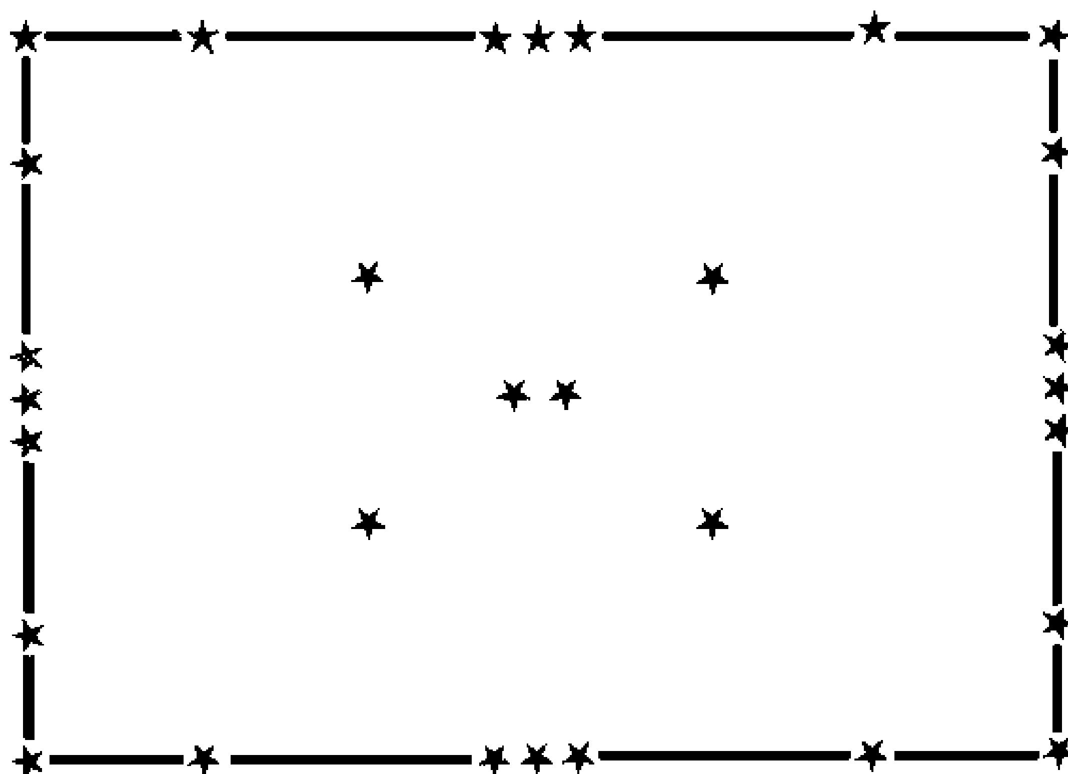
[156] [61]

CAPVT VII.

De possibili adiectione pro trigenarii complemento.

Sit figura loci ut eius membra ad aequalitatem et conformitatem eorum; quae ulterius iuxta nostram viam apponuntur (qui in universis numerum trigenarium observamus), sufficere possint; ut

in proposito atrio ab angulo utroque ad utrumque oppositum duplici coniecta diametro quatuor in intervallorum medio, quae a centro et angulo quadruplici aequaliter distent, sedes et adiecta intelligantur, in centro vero duobus adiectis dexteram sedem atque sinistram tribue.

Reliquae, ut sunt in praecedentis atrii designatione et [62] ordine, intelligantur.

¶ Heic etiam teneas ut quaedam interdum repetita nomina non earundem ngurarum seu imaginum momenta [157] reportent. Tenendum etiam ut numerus vigenarius et sexdenarius biformata imagine sufficiens esse possit nihilominus; atqui nobis sic atrium implevisse pro innumeris aliis placuit emolumentis. Tenendum ut imagines imaginibus ad confusionem evitandam concatenentur.[1]

1. concathenentur

CAPVT VIII.

De ordine specierum.

Ubi loca communia tibi definita fuerint atque particularia cum substantiva tum adiectiva receptacula, vel eodem vel alio ordine formarum efficientum[1] series constituatur. Harum aliae sunt adiacentes, adcinentes, aliae vero concinentes. Adcinentibus quidem 12 sufficiunt cubilia, concinentibus vero triginta requiruntur atria.

10. *f.* efficientium

CAPVT IX.

Duodecim adcinentium cubilia.

Adcinentium cubilia, ubi videlicet sonans consonantem praecedit, sunt ista: 1. Bacchantis, 2. Custodis, 3. Dolatoris, 4. Fabri, 5. Lusoris, 6. Musici, 7. Nautae, 8. Pastoris, 9. Regis, 10. Servi, 11. Tyranni, 12. Vestiarii. Quorum forma haec est quibusdam quadrangularis, quibusdam vero pro necessitate diangularis.

[158] [63]

Abstinentia	Obstaculum

Absolutio ——— Oblivio

BACCHANS

DOLATOR

Additio ——— Idolatria

Adolescentia ——— Idea

Accusatio ——— Egestas

Acceptio ——— Aegritudo

CVSTOS

Icon ——— Occasio

Heic ——— Occupatio

[159] [64]

Afflictio ——— Effusio

Affectio ——— Efficientia

FABER

Officium ——— [illegible]

Offerentia ——— [illegible]

Alienum ——— Electio

Altitudo ——— Elementum

LVSOR
Ultio

Illecebrae	Olfactio
Illusio	

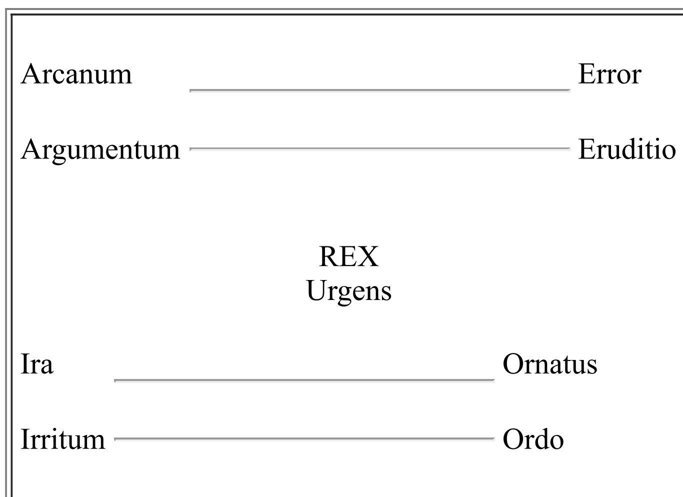
[160] [65]

Ambitio	Emendatio
Amplexatio	Emissio
MVSICVS Humilis	
Imaginatio	Omen
Imbecillitas	Omnipotentia

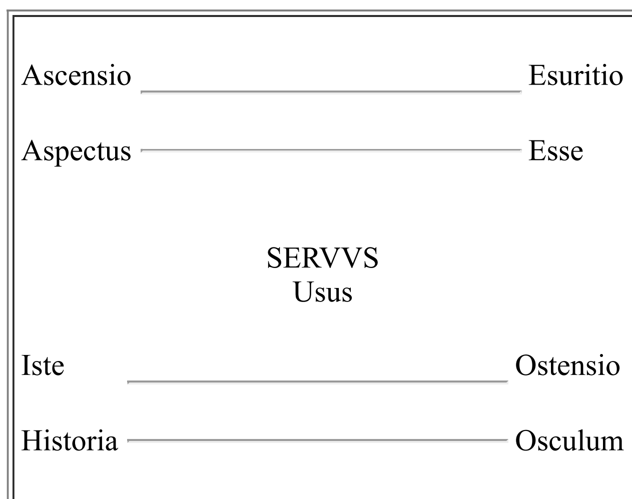
Angustia	Inanitas
Antipathia	Intentio
NAVTA Unitas	
Enuntiatio	Onus
Enumeratio	Honor

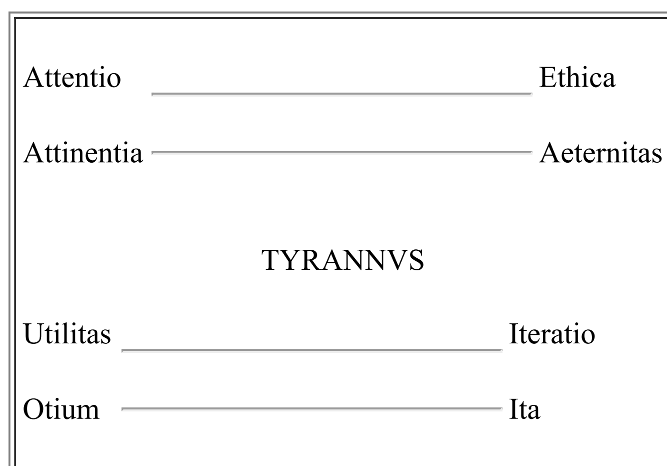
[161] [66]

Apparatus	Ipse
Appetitus	Iphis
PASTOR	
VESTIARIVS	
Auditus	Eucrasia
Audacia	Eufortun.

[162] [67]

[163] [68]

CAPVT X.[1]

Triginta concinentium cubilia.

Concinentium atria (ubi videlicet sonantem consonans antecedit) hoc ordine constituuntur, ut medium atrii suam retineat speciem, a qua atrii denominatio et deiinitio fiat. Quatuor anguli sonantia quatuor referant elementa: 1. orientis, 2. occidentis, 3. meridiei, 4. septemtrionis; medium vero quintum. Proinde tum circa medium, tum circa angulos triangulare spacium designetur, ubi angulus[2] a centro remotior dicatur supernus, angulorum duorum proximiorum alter dexter, alter vero sinister habeatur. Quorum triangulorum alter includens, alter aequidistans inclusus intelligatur, ut tum sedes tum imagines duplicatae habeantur.

1. CAPVT IX

2. ubi augulus

CATALOGVS CVBILIVM.

B. BL (seu PL). BR. C. CL (vel GL). CR. CH. D. F (vel PH). FL. FR. G. GN. GR. H. I. L.	M. N. P. PR. Q. R. S. SC. SP. ST. T. TR vel DR. V.

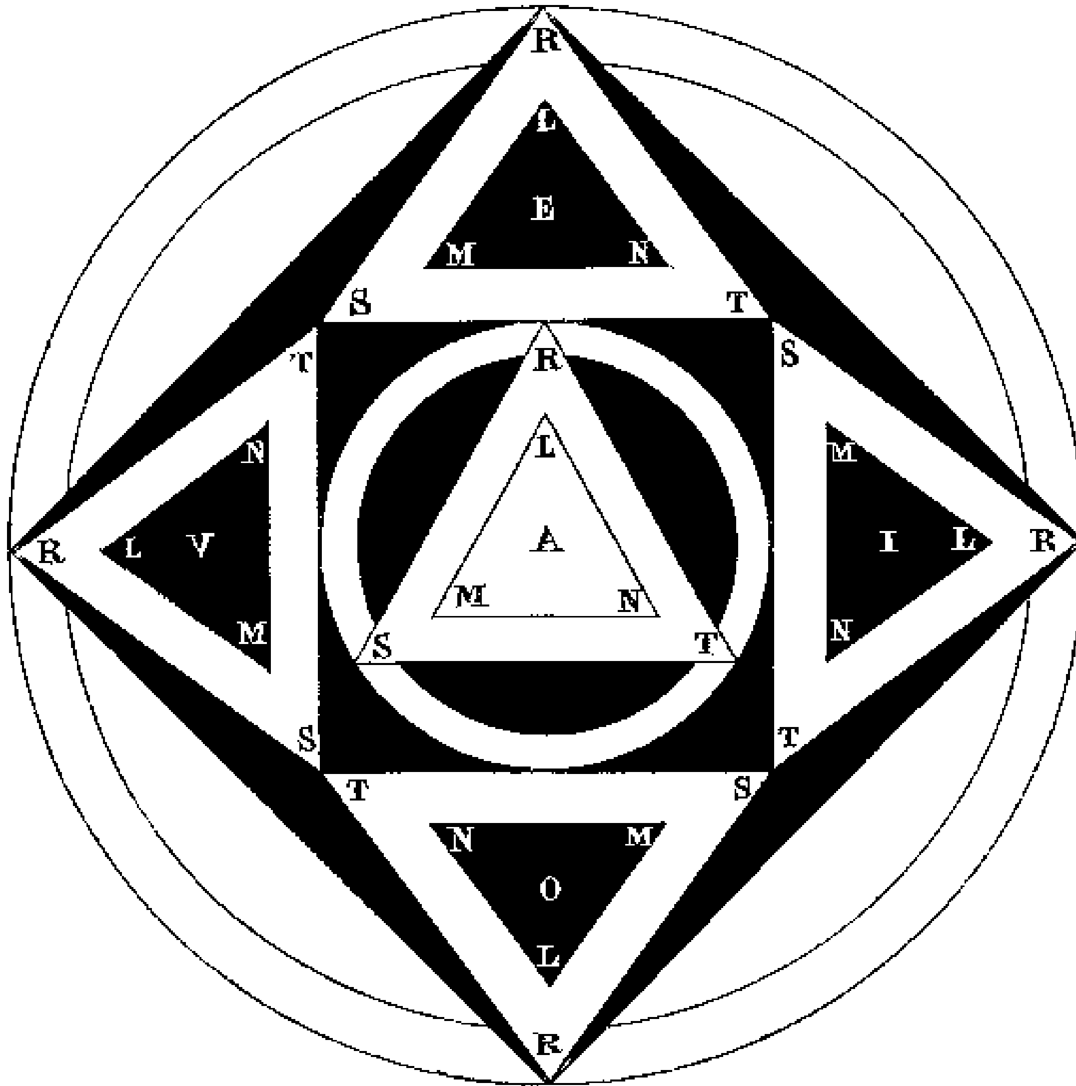
[164]

Ibi B significat Bonitatem, BL Blasphemiam et Placitum, [69] BR Brabium, C Caussam, CL Claritatem, OB, Creationem, CH Charitatem, D Dubium, F Fallaciam, FL Flagitium, FR Fraudem, G Gaudium, GL Gloriam, GN Gnaritatem, GR Gratiam, H Humilitatem, I Iocum, L Libertatem, M Militiam, N Nobilitatem, P Potestatem, PR Prudentiam, Q Quietem, R Rigorem, S Salutem, SC Scientiam, SP Spectrum, ST Studium, T Timorem, TR Tranquillitatem, V Vitam.

CVBILIVM MINORVM FIGVRA,

ubi [in] A est triangulus telluris, B est triang. orientis, I est triang. meridiei, O occidentis, V septemtrionis.[3]

3. *nel triangolo centrale ico figura originale ha* B *invece di* A

[70] Ad hanc formam particularia cubilia efformantur quadrata quatuor in angulis et quintum in centro duplicatum [165] triangulum complectentibus, ubi singulorum medium consonantem cum sonante quintuplici designat. Ex angulis vero tribus interioribus et tribus exterioribus eas, quae frequentius posteriores atque tertiae post mediantem sonantem adiiciuntur, assignant. Reliquae vero huiuscemodi non indigent apparatu, quandoquidem vel harum gemina acceptione (si eadem videlicet forma uno vel alio modo se habeat, sedens videlicet aut stans) duorum elementorum unius[4] accipimus vel alius generis rei adiectione; ut si heic vel ibi, nine vel inde, oornupetam vel mordentem vel calcitrantem bestiam aspiciamus, aut aliud huiusmodi.

4. u|unius

CAPVT XI.

Imagines in cubilium minorum centro conspicuae.

Ad non modo huiusce generis, sed ad multiplicem usum atque contemplationem triginta constitutae sunt et definitae imagines, ut in centro quod est

I. In atrio vel cubili Bonitatis sit sacerdos[1] indutus lineis, ad altare thuribulo suffumigans.

II. In atrio Blasphemiae (ad Placiti atrium) centro sacerdos rubris indumentis victimae sanguine conspergens altare.

III. In atrio Brabii meta et super illam torques et clamis[2] alba fimbria inaurata.

IV. In atrio Caussae puer complectens puellam nigram et formosam.

V. In atrio Claritatis (ad Gloriae atrium) matrona dextra aquam, sinistra speculum.[3]

1. atrij *e* sacendos

2. *intendi* chlamys

3. *l.* speculum <habens> *o similmente*

[166]

VI. In atrio Creationis agricola seminans.

VII. In atrio Charitatis fons circum undique irriguus. [71]

VIII. In atrio Dubii iuvenis biceps, furcam in manu tenens, nunc ad dextram nunc ad laevam[4] cespitans.

IX. In atrio Fallaciae pontifex mitram offerens, ante quem, qui propius accesserat praecipitatur.

X. In atrio Flagitii senex excidens ab asino.

XI. In atrio Fraudis vetula altera manu harpaginem,[5] altera favum mellis gestans.

XII. In atrio Graudii puella viridi veste induta aureis quasi stellis inspersa, de canistro florum variorum species spargens.

XIII. In atrio Gloriae vir sedens coronatus in solio et senex poplite flexo dextera sceptrum illius attingens.

XIV. In atrio Grnaritatis senex crinitus multaque barba e mento pendente conspictius libro clauso edisserit.

XV. In atrio Gratiae puellae tres pulcherrimae corollis ornatae choream iunctis manibus ducunt.

XVI. In atrio Humilitatis puer cum canicula colludens.

XVII. In atrio loci clyronomus[6] adolescens saltat.

XVIII. In atrio Libertatis virago nudato capite iugum tenet sub pedibus, et scyphum argenteum in dextera, draconem in sinistra.

XIX. In atrio Militiae armatus portat vexillum sinistra, gladium dextra.

XX. In atrio Nobilitatis vir supra scuto innixus ad laevam,[4] apertam galeam dextra sublatam gestans.

XXI. In atrio Potestatis rex sceptrum dextra, librum sinistra habens.

4. levam

5. *f.* harpagonem? *ma cf. Lib. II e. X*

6. *f.* eleronomus?

[167]

XXII. In atrio Placiti adolescens viridi vestimento ad dextram[7] habens virginem, ad sinistram puellum nudos.

7. dextranm

XXIII. In atrio Prudentiae senex speculo coram obiecto ea quae a tergo contemplatur.

XXIV. In atrio Quietis sedet senior eburneo in strato, cubito caput sustentans.

XXV. In atrio Rigoris vir librum habens apertum sinistra, facem dextera, quem antecedit niger securim gestans.

XXVI. In atrio Salutis puer aquam portans et puella ignem.

XXVII. In atrio Scientiae pyramis in cacumine facem ardentem sustinens, quae per vices nunc flante vento succenditur, nunc extinguitur.

XXVIII. In atrio Spectri similis homini faciem habens leonis et cervicem, cornutus, tridentem habens in manu, ignitis oculis circumspectans.

XXIX. In atrio Studii adolescens dextera alatus ad superiora contendens, sinistra vero alligato saxo quasi deprimendus impeditus.

XXX. In atrio Timoris foemina pallens, macilenta, discurrit, titubat, tremit et in praesentem caveam se recondit.

XXXI. In atrio Tranquillitatis halcyonum nidus, circa quem species maris inspicua est.

XXXII. In atrio Vitae arbor pomis onusta pampinum sustentans, et puer ascendens.

[168]

CAPVT XII.

Explicatio imaginum sensibilium, primo aliarum actione adcinentium.

Praeter supradictarum imaginum loca habes rursum:

¶ Primo in centro abstrahentem seu absolventem, ad orientem ebrium, ad occiden. ibim, ad merid. [73] obstaculum, ad septemtr. ubiquitatis signum.

¶ Secundo in alio atrio in centro accusatorem, ad orientem ecclesiastem, ad occid. Icari simulacrum,[1] ad merid. occisorem, ad septemtr. urcearium.

1. *etc.* simulachrum

¶ III. In centro adversantem, ad orient, edacem, ad occid. idolatram,[2] a[3] mer. odientis simulacrum, ad septem. udum.

2. dolatra~

3. a] *forse* ad

¶ IV. In centro afflictum, ad orient, efficientem, ad Occident, vacuum, ad merid. officiosum.

¶ V. In centro altorem seu alligatorem vel altitudinis simulacrum, in orient, elevantem seu elabentem seu eleemosynarium, in occid. illuminatorem, in merid. ollarium seu olfacientem, ad septem. ultorem[4] seu ultorem seu ultimatum.

4. seu ultorem] *forse* seu ulteriorem

¶ VI. In centro amplexantem seu amplitudinis simulacrum, ad orient, eminentiae seu emittentis, ad occid. implentis, ad merid. ominantis seu omittentis, ad septemtr. humiliantis.

¶ VII. In centro annunciatoris, ad orientem enumerantis, ad occid. inserentis, ad merid. onerantis, ad septem. unientis vel ungentis. [169]

¶ VIII. In centro apponentis simulacrum, ad orient, episcopi, ad occid. hypocrisis simulacrum, in merid. opponentis, sept, vacat.

¶ IX. In centro armigeri, ad orient, errantis simulacrum seu erigentis, ad Occident, irati seu irridentis, ad merid. ordinantis seu ornantis, ad septemtr. urgentis.

¶ X. In centro ascendentis seu aspergentis, ad orient, esurientis, ad occid. isagogici, ad meridiem osculantis seu ostendentis, ad septem. usucapientis.

¶ XI. In centro attollentem seu athletam, in orient. ethici simulacrum, ad occid. itinerantis, ad merid. otiosi, ad septemtr. utilitatem afferentis.

¶ XII. In centro auferentem seu avertentem, ad orientem evaginantem seu eviscerantem, ad occid. eiicientem, merid. et septemtr. vacant.

¶ XIII. In centro axiomatis simulacrum, ad orient. [74] explicans, ad occid. Ixionis simulacrum, merid. et septem. vacant.

CAPVT XIII.

Secundo aliarum concineutium.

In primo item cubilium minorum, ubi Bonitatis est simulacrum pro sensibilibus, rursum in centri triangulo intellige baptizantem vel baiulantem cum sex angularibus suo ordine cooperatoribus, iuxta sex baiulorum signa diversimode se habentibus, ad orientem benedicentem vel bellatorem, quem circum in angulis triangulorum sex benedictionis formae vel circumstantiae sensibiles, vel in organis vel in efficientibus vel in utrisque; ad occid. bibentem vel bibliopolam cum diversis actionibus et sui generis utensilibus; ad merid. boarium seu pastorem bubulcumve [170] eadem ratione; ad occid. buccinatorem. Simili modo centrum retinente primo et angulos suo reliquis sequentibus ordine ceterorum cubilium partes informentur. Nobis sufficiat catalogum operatorum,[1] quorum senas singula in sua arte vel officio concipitint operationes, et si lubet (ad meliorem et uberiorem usum) operarios etiam.

1. catalogum operatorum] *manca* apposuisse *o qualcosa simile*

Baptizans	Bellator	Bibliopola	Boarius	Buccinator
Caupona	Cerdo	Circulator	Colonus	Custos
Danista	Delirus	Digladiat.	Domitor	Dux
Famulator	Festivus	Figulus	Possor	Fur
Gaudens	Geometra	Gyrans	Go	Gulosus
Hauriens	Herbarius	Histrio	Hospes	Humiliator
Iaculator	Ieiunans	Incantans	Iocans	Iustitians
Lacerans	Lector	Lictor	Locator	Luxuriosus
Maculans	Medicus	Miles	Motor	Musicus [75]
Nauta	Neotens	Nidificans	Nodans	Nutrix
Pastor	Percutiens	Pictor	Ponderans	Puerpera
Quadrat.	Quaesitor	Quiescens	Quodlibe.	Quamulat.
Raptor	Rector	Rigator	Rotator	Rusticus
Saltator	Sepultor	Sigillator	Sonans	Superbiens
Tangens	Temperans	Tinctor	Tonsor	Turbator
Vacuans	Venator	Vitrarius	Voluptuar.	Vulnerat.
*	*	*	*	*
Blactearius	* Ble ut Pie	* Bh ut Ph	* Blo ut Plo	* Blu ut Plu
* Bra ut Pra	* Bre ut Pre	* Bro ut Pro	* Brutum	
Claviger	Clericus	Clitellarius	Clostrarius	Cludens
Crapulo	Cremans	Cribrans	Crocitans	Crucians
Flagellans	Flectens	Fligens	Florans	Fluctuans
Frangens	Frenans	Fricans	Frondes spar.	Fructuarius
Gladiat.	* Gle ut Cle	* Gli ut Cli	* Glomer	* Glu ut Clu [171]
Grassator	Gregarius	* Gri ut Cri	* <Gro> ut Cro	* Gru ut Cru
Placans	Plectens	Plicans	Plostrarius	Pluens
Practicans	Precans	Privans	Propola	Prudens
Scalpens	Scenicus	Scindens	Scortator	Scutifer
Statuarius	Stercorarius	Stillator	Stomachat.	Studiosus
Strangulans	Strenuus	Strigillans	Strophiarius	Struens
Trapezita	Trepidans	Triturans	Tropliosarius	Trutinans.

Recipiunt singuli horum sex differentias, quae in geminis triangulis figurae cubilium minorum sunt requisitae.

[172] [76]

CAMPVS REGIS.

Uncinum Conus Flamma Suggestus Equus Statua	Divinitas Regnum Imperium Dux Comes Legatio	Solium Sedes Tribunal Scamnum Pulvinar Tapetum
Dapes Coniugium Concubitus Ganym. Parasitus Morio	Lex Sigillum Sceptrum Gladius Tuba Virga	Scriptura Camera Vexillum Poculum Stemma Cubiculum
Cortina Storea Tiara Corona Laurea Mitra	Vices Loca Satrapa Consul Consilium Secretum	Synclon Clavus Balteus Plumae Cornua Tridens

[173] [77]

CAMPVS SACERDOTIS.

Hostia Liber Pentaculus Mitra Gemmae Relliquiae	Protoplastes Patriarcha Episcopus Praesul Abbas Archiman.	Lustralis aq. Aspersorium Thurib. Acerra Arula Statua
Exorcista Carbonarius Accensor Excubitor Calendar. Lector	Acolythus Conversus Laicus Crucifer Thus f. Lux	Concionat. Presbiter Sacrificus Aedituus Sacrista. Cantor
Baptist. Nola Palla Amictus Pluvial. Calix	Prior Ministrator Anachoreta Vicarius Curator Rector	Casula Stola Manipulus Patena Cereus Mappa

[174] [78]

CAMPVS STYGIS.

Arteticus	Fames	Haemorrois

Paralysis Ictericus Apoplexia Epilepsis Incubus	Sitis Aestus Frigus Sudor Tremor	Tabes Cardialgia Nausea Lienteria Stranguria
Ralles Furor Melancholia Frenesis Mania Delirium	Dolor Afflictio Cruciatus Vexatio Pressura Angustia	Fervor Amentia Phytho Bacchatio Daemoniac. Syncopa
Calculus Hydrops Alopecia Bubo Lepra Scabies	Pauperies Timor Tristitia Suspicio Invidia Taedium	Obtalmia Surdus Odontalgia Angina Tussis Asthma

[175] [79]

CAMPVS ELEMENTI.

Ambra ca. Terebinthus Muscus Amomus Myrrha Nardus	Aqua Nix Fons Rivus Scaturigo Nebula	Zythum Mel Saccarum Vinum Acetum Cardamom.
Aer Spiritus Flatus Ventus Turbo Tempestas	Sol Radius Halos Cometes Luna Iris	Ignis Furnus Tonitru Flamma Fulgur Fulgetrum
Oleum Butyrum Lac Elixir Sublimacum Manna	Pruina Ros Stilla Pluvia Grando Glacies	Styrax Mastix Ladanum Balsamum Galbanum Costus

[176] [80]

CAMPVS PLYTI.

Marmor Silex Cos Porphyrites	Aurum Argentum Aes Chalybs	Smaragdus Adamas Carbunculus Margarita

Alabastrum Ebor fossile	Plumbum Stannum	Cochlea Ebur
Hydrargyrum Minium Sulphur Bitumen Calx Tartarus	Scobs Gypsus Pumex Scrupus Glarea Atramentum	Cerussa Alumen Sal Halonitrum Atramentum Scobs
Gummi Ebur Vitrio. Pix Thus Cinnabar	Chrysocoll. Mercurius Stibium Cinnabaris Magnes Scoria arg.	Porphyrites Corallium Crystallus Onyx Gagates Succinum

[177] [81]

CAMPVS ZOROASTRI.

Solis gemma Sagdam[2] Selenites Siderites Syrtium Telicardios	Apistos[1] Baroptenus Brontia[4] Chelonia[6] Cinaedia[7] Chlorites	Alectorius Batrachutas[3] Anachitis[5] Calais Chelidonia Topazi[8]
Meroctes Nebrides[10] Ombria Orites Paneres[15] Paeantis	Synochites[9] Saurites Leucopetalos[12] Ophicardelon[13] Opalus Telirrhizos	Heliotropium Hephaestites[11] Hammon. cor. Hyaenia[14] Liparis[16] Mithrax
Galaicos Haematites Hieracites Nasamonites Medea	Dracontias Epimetris[17] Galactites[18] Gasidanes[20]	Tecolithos Veneris crines Zoronitios[19] Zmilaces

1. Apistos] *f.* Asbestos

2. *f.* Sagda

3. *f.* Batrachites

4. Brontia *lib. III cap. 1, dove ricorrono nuovamente alcuni di questi nomi di gemme:* Bromi *qui*

5. *l.* Anachites

6. *f.*Chalazias*?*

7. Cinedia

8. Topazi] *sic*

9. Sinochites

10. *avrà voluto* Nebrites *cioè* Nebritis (*cf.* Chlorites, Saurites *etc.*)

11. Hephestites

12. Leucopatalos

13. Ophicardelõ

14. Hyena

15. *l.* Paueros

16. *l.* Liparea

Medea Polythrix	Glossopetra Gorgonia	Eupetalos Epimelas

17. Eumetris *lib. III: leggi* Eumitres

18. Galactices, *ma cfr. lib. III*

19. Zoranisceos o Zoraniscaea Plinio

20. Gasidane lib. III: qui Galidanes

[178] [82]

CAMPVS IVNON. ET DIAN.

Aper Ursus Leo Panthera Sphinx Hyaena	Pavo Aquila Phoenix Picus Mart. Grus Alcyon	Bos Asinus Equus Mulus Porcus Vitulus
Accipiter Bubo Gallina Ciconia Columba Cornix	Milvus Corvus Gryphus Mergus Perdix Struthio	Coturnix Glottis Otis Hirundo Anas Anser
Cervus Caprea Hinnulus Hircus Canis Dama	Psittacus Vultur Sanqualis Accipiter Gallus Olor	Elephas Camelus Rhinoceros Bubalus Onager Monocornus

[179] [83]

CAMPVS LARIS.

Fossa Plantator Putatio	Architector Aurator Capsarius	Olea Lupulus Pampinus

Vindemia Saltus Hortus	Carpentum Plastes Fusor	Punica mal. Hesperia mal. Ulmus
Panis Farctum Piscis Caro Caseus Fructus	Vinum Zythum Farina Mel Legumen Molitor	Auriga Foenum Lana Domitor Emulctor Abactor
Bubulcus Caprarius Ovis Equa Agaso Sus	Figulus Ferrum Caementarius Stannum Vitrarius Tornio[1]	Arator Sator Messor Tritura Horreum Stramen

1. *f.* Tornus?

[180] [84]

ATRIVM NEPTVNI.

Ianuarius Februus[1] Martius Aprilis Maius Iunius	Nauta Clavus Specula Celeusma Vicar. Pausar.	Nympha Nereis Belides Halcyones Deucalion Arion
Sentina Aqua Biscoctum Lora Catenae Arma	Scylla Charybdis Sirenes Syrtes Orion Hyades	Urinator Chorda Velum Pix Stuppa Antenna
Tethis[2] Oceanus Triton Proteus Ino Melicert.	Symphonia Prora Remus Lentrum[3] Helciarius Limenarcha	Iulius Augustus September October November December

1. *f.* Februarius

2. *piuttosto* Tethys *che* Thetis

3. Lentrum] *sic; f.* Linter? Lembus?

[181] [85]

ATRIVM MERCVRII.

Iurisconsultus Actor Procurator Satelles Emissarius Erro	Ardelio Aleator Monetarius Manticular. Scurra Parasitus	Merciarius Mercator Ciganus Usurarius Olla fortunae Poenitentiar.
Sortilegus Magus Miraculista Grammatic. Logodaedal. Virellus	Dialecticus Astrologus Geometra Arithmetic. Orator Poeta	Marsus Circulator Balatro Mimus Histrio Divinator
Propheta Enthusiastes Somniator Chimicus Imaguncula Aversificat.	Vitilitigator Aleator Luctator Saltator Praestigiator Funambulus	Medicus Herbarius Tonsor Pharmaeop. Fur Delator

[182] [86]

CAMPVS MARTIS.

Funda Pugio Sica Aries Iaculum Tribulus fer.	Miles Carnifex Chirurgus Veterinar. Lanista Gladiator	Hasta Ballista Scloptis Sphaera pl. Ensis Lancea
Lanio Lorarius Pyrius pul. Latro Raptor Sicarius	Dux Vigil Explorator Significator Signifer Excubitor	Incendiarius Thorax Lorica Galea Crista Scutum
	Athleta	

Lancea Securis Clava Arcus Pharetra Balteus	Pugil Castrator Muricida Decoriator Stigmatiz.	Tympanus Tuba Parma Flagrum Sceptrum Harpe

[183] [87]

CAMPVS LVNAE.

Quadratus Longus Torosus Crassus Capito Calvus	Piscator Balneator Tinctor Impressor Fullo Pistor	Simus Labeo Grutturosus Gibbus Erniosus Luscus
Salix Populus Iunci Lappa ma. Acetosae Cucumeri	Salsamentar. Caupo Fructuarius Lana[1] Coriarius Figulus	Pepones Cerasa Pyra Mespilae Corna Sorba
Flavus Debilis Albus Balbus Nasea vox Mulierosus	Lac Butyrum Caseus Uvae Pruna Cucurbitae	Lippus Fronto Dento Bucco Ventriosus Eunuchus

1. *f.* Lana. (*cioè* Lanarius)

[184] [88]

CAMPVS SATVRNI.

Carcer Hara Sepulcrum Patibulum Feretrum Pullus color	Hircosus Niger Caecus Canus Macilentus Luscus	Veneficus Necromantus Saga Itidaeus Vespillo Mendicus
Ibis		Coemeterium

Bubo Strix Cupressus Asphodilus Napellus	Plumbum Sulphur Carbo Cineres Vitrum Scobs	Abecedarius Verbo. arch. Stabularius Agaso Mancipium
Monachus Cerdo Sarctor Veteramenta. Fumus PixGibbus	Lentiginos. Loripes Scaurus Incurvus Villosus	Prophet. mal. Subulcus Purg. sterquil. Mus Felis Bufo

[185] [89]

CAMPVS VENERIVS.

Unguen Pecten Speculum Zona Armilla Murenulae	Puella Puellus Meretrix Lena Leno Pronuba	Chelys maior Chelys minor Pneumat. org. Harpe Lituus Tibia
Pupa Phonascus Fistula Lyra Cithara Testudo	Columbae Passeres Satyri Cupidines Flora Adonis	Depilator Defloccator Color[1] Ambubaia Pastillarius Sericarius
Crotalus Tympanist. Squillae Fistula utric. Tintinnabula Monochordium	Policrepus Ciniflo Tonsor Pictor Politor Aromatarius	Tuberes Fabae Violae Rosae Myrtus Amygdalus

1. *l.* Color. (*cioè* Colorator)

[186] [90]

CAMPVS CERERIS.

Panis Pulmentum	Aratrum Vomis	Storea Cribrum

Mensa Olla Cacabus Tripus	Stiva Rastrum Rastellum Pala	Qualus Batillus Scopa Ventilabrum
Phalanga Harpago Vectis Flagrum Spicae Area	Ordeum Triticum Oryza Farina Panicum Millium	Rota Vectabulum Essedum Rheda Iugum Absis
Horreum Messor Partiarius Decempedator Opilio Dulciarius	Ligo Bidens Furca Falx Falcula Volvolus	Dactyli Nuces Corylus Castanea Glans Pinea

[187] [91]

CAPVT XIV.

De firmatione specierum per catenam.[1]

Ut commode retineantur illae adiectivorum locorum species, concatenations[2] virtute providendum. Postquam enim in atrii altaris medio ipsum est altare cum sibi adiectis, in angulo orientis est catena[3] suspensum ex una partem aratrum, ex altera aquae vas, in angulo occidentis e terrestri globo surgit arbor, super qua suspensae sunt epulae, in angu. merid. anchor a super currum est habentem ad dextram palmam, in ang. sept, in carcere super sellam est cadus, ad orient, amphora lavatur thorax, ad occ. in fornace ensis igne temperatur, ad mer. in stabulo sunt fruges fumigantes, ad sep. in scaphae medio est scrinium, quod est fundamen solii; ita de reliquis intelligito faciundum.

1. Cathenam

2. species concathenationis
3. cathena

¶ Proficue numerum adiectorum huiusmodi usque ad tibi constitutum terminum et facile poteris augere, ut si unum singulis adiicias terminis, atria haec nihilo minus tibi servire poterunt quam campi, quandoquidem duo atque triginta circa altare tibi redundabunt adiecta. Inde non solum primorum compositorum habeas imagines triginta circa unum, verum etiam (merito situs atque ordinis) aliarum praesentabilium rerum formis aptissima substernentur conceptacula.

[188] [92]

CAPVT XV.

De conditionibus partiam in domibus, atriis et campis observandis.

Conditiones receptaculorum ex vulgatis et ab omnibus observatis in templo Mnemosynes ita explicavimus.

Istorum simulacra sinu sensata facultas
Interno comprensa tenet, quae visus ab ipsis

Abstraxit rebus clare constante figura.
¶ Complexu numquam vasto sunt apta locatis
Exiguis, neque parva nimis maiora receptant.
Vanescit dispersa ampla de sede figura,
Corporeque est modico fugiens examina visus.
Sint quae hominem capiant, qui stricto brachia ferro
Exagitans nihilum per latum tangat et altum.
¶ Spernito inaccessum sapiens, manibusque remotum
Pergentis circum; non te sublimia tecti
Accipiant, coram neque posta cacumina turris,
Stansque fenestra procul, longe fumansque caminus.
¶ Sylvosum ac varia obductum caligine multis
Consistens numeris, ubi concurrentia se se
Aspectu implicitant vario, contemne; quis atrum
Exarat campum atque super vult scribere scriptum?
¶ Consimili loca caeca modo fuge; nam velut ipsa
Ancipiti faciunt externi lumina sensus
Torqueri specie, multo id mage posse putato
Heic ubi pressa manent tenui vestigia ab umbra.
¶ Lumine nec nimio ad solem conversa valebunt,
Nempe velut vasto species absorpta profundo [93]
Vanescet, multus ceu laedit lumina fulgor.

1. Exagitans: nihilum

2. Exarat] *sic*

[189]
¶ Ordine continuo quaeque ex iis adsituentur,
Quorum pro officio est aliis series data rebus,
Regula certa aliis quae sunt ac norma futura,
Ipsa hac praecipue et primum sint praedita luce.
¶ Haud tibi multiplices facie spectanda in eadem,
Ast sint perpetue vario pollentia vultu,
Quem rebus nullo tribuit natura labore.
¶ Conditione tibi dein tali praedita sunto, ut
Disposta in formae adventum sint se insinuanti,
Haud alitor quam albus paries, cera atque tabella.
¶ Mox caveas ne sint nimium disposta propinque;
Nam male scripturam poteris distinguere, si sint
Mutuo contactu propriam celantia[3] formam
Membra suis numeris mala pervia conspicienti.
¶ Nec tamquam longe prospectans eminus ad rem
Obtundas visum, nimio et re cominus acta
Dispergas, quia non iniecta est pyramis ulla
Sensibile obiectum nectens aciemque videntis.
¶ Haud quoque concessa est insana licentia, qua nunc
Hoc in proposito placeat locus iste vel ille,
Inque alio temnas; quoniam proficiscitur inde
Quod fidas magis iis, minus illis: nempe ad amussim
Non fuerunt similem conlecta. Facitque opus istud,
Ut quaeras species ubi nullas ante locaras.
¶ Te, qui multa cupis rerum meminisse, decebit
Horum non paucis armarier, absque labore
Adsuitur chartae charta, aptisque aedibus aedes.
¶ Mobilibus queisdam adiectis animata dabuntur,
Quandoquidem praesto species erit accipienda [94]
Adiecti casu, quoniam adventantibus ipsum
[190]
Tractatur variis varie, ut latitantia prodant.
¶ Det primo adiectum officio numeri rationem,
Et sint continuo, non inter munere[4] iacto.
¶ Quin etiam vario pro tempore sint regiones

3. caelantia

Selectae variae, peregrinis pro speciebus
Qua[5] modico retinere cupis pro tempore et usu.
Ergo ne abiectam referant speciem ore recenti,
Post triduum repetant rebus nudata repulsis.
¶ Purior ergo prius prompta esto figura locorum,
Quam relegenda tuo committas semina campo.
¶ Ipsaque seu confles, seu post conflata relustrans
Discede a dextris, ad partes perge sinistras,
Ut plures scribunt naturali ordine gentes
Atque legunt, omnes facili convertimur actu,
Sator,[6] arator, eques, pugil, ictor, messor, equester.

4. intermunere

5. *forse* Quas

6. Sator] *sic*

In iis in quam requiruntur certa perspicuitas, color, ordo, varietas, distantia, magnitudo, selectio, numerus, distinctio, compositio, puritas, seclusio, retentio, relustratio, familiaritas, accessibilitas, tractabilitas, figuratio, prospectus, proportionalitas, vivificatio; et ex supradictis situatio maxime incava et angularis, unde minus adposita diffluere effluereve possint.

[95]

CAPVT XVI.

De compositione specierum, seu imaginum configuratione.

Species praenumeratae et praeordinatae simplices sunt, ac nobis elementorum munus atque rationem exhibent; mox rerum et imaginum ex eisdem compositio multiplici serie ad multiplicem usum perficitur attentata.

[191]

Fit autem primo in uno ordine consistent, aut secundo per diversos ordines vagando eiusdem generis, aut tertio[1] de suis locis adcommodatiores formarum partes capiendo. Res ipsa melius usu quam aliis praeceptionibus insinuanda proponitur.

1. tertio] 3.

Primum compositionis exemplum.

Quod ad primum (in uno videlicet ordine consistenti), ARTEM conficimus turn ex partibus altaris, quando ex orientis anguli dextra et dextra anguli septemtrionis,[2] et dextra orientis ex oriente et sinistra occidentis aqua de carcere diffluente alluitur in lavacro thorax, qui igne consumente coalescit; tum ex partibus carceris, ubi erit illaqueatus manus[3] psalterium ad dexteram, ad sinistram psittacum[4] rostro vetulae oculum effodientem habens; tum ex partibus coronae, quando ad piscinam ex inferno et in inferno ad thermas[5] thesaurum portans exibit camelus. Simile indicium in caeteris.[6]

2. Septêtrionis

3. manes

4. psythacu~

5. termas

6. coeteris

[96]

Secundum compositionis exemplum.

Quod ad secundum, nempe per diversos eiusdem generis ordines vagando, ut ab altari ad basilicam vel fontem vel speculum, vel a quocunque horum et aliorum ad alios adque hos in compositionem assumendos procedendo, ubi aut sonans consonantem praecedit, ut in altari, equuleo, icone, ovili, et tunc imagines pro sua conditione absoluta sunt expressae; aut sonantem consona praecedit, et tunc vel hanc simpliciter, ut ubi geminis figura consistit elementis, et sic aut tantum imago atrii sufficiet, cum quintuplici [192] ad regiones caeli differentias[7] vel situs iuxta statum, sessionem, apodiationem, inclinationem et prostrationem, aut per alligationem ad ea quae medium seu centrum circumstant referetur, ufc ubi atrii domus centro aderit ovile vel altare vel aliud huiusmodi adiiciendum; vel utrumque[8] recipit, nempe tum differentiam propriam ex varia eius elementi quod est in centro situatione, tum consimilis[9] eius quod in circumferentia est adiectione, ubi scilicet post unam sonantem altera sonans adiicitur cum consonante, vel duae

7. *forse* differentia

8. utrûque

consonantes, vel altera tantum sonans. Hoc est dictu vel consonans media assumit sonantem extremam, vel sonantem cum consona, vel liquescentem cum sonante et consonante. Horum quibusdam modis ex atrii conditione hactenus expressa est provisum. Ubi vero liquescens inter sonantem mediat et consonantem, canis, equus, serpens, mordens, calcitrans, intortus, rebus agentibus vel actionibus appositi propositum insinuabiint. Ubi autem post sonantem, quae est ad externas regiones, consona altera siibiicitur, htiiuscemodi mutationum seu alterationum signis provideto, quae 12 subiectis signis seu circumstantiis aperrantur:

9. *forse* consimili

Baiulatione	Casu	Divisione
Fractione	Gyratione	Levatione [97]
Morsu	Nutatione	Pulsione
Ruptione	Suspensione	Turbatione.

In isto igitur ordine ARTEM ita perficiemus, ut ex atrio altaris et thermarum[10] solium cum templo, vel in templo, in quo canis mordet Templarium assumamus.[11]

10. termarum

11. *sic*

[193]

CAPVT XVII.

Tertium compositionis exemplum.

Quod ad tertium, nempe per diversos diversorum generum ordines vagando, habes 12 accinentium cubicula in qui bus sonans consonantem antecedit, et 30 concinentium in quibus e contra partes compositionis ordinantur. Ibi ARTEM efficit ab explicatione imaginum sensibilium, imaginum aliarum concinentium et aliarum accinentium armiger temperans[1] ex signo quod est in noni[2] centro accinentium et concinentium temperantis et concinentis in temperantis angulo, cum adiectione eius, quod est in sinistro angulo, interioris trianguli.

1. accinentium. Armiger. Temperãs

2. noni] *sic*

Est et universalior ratio qua species et coordinantur et componuntur, ubi primam compositionem adiectivo, secundam agente, tertiam actione, quartam specie, quintam cooperante seu assistente, sextam assistentis actione, septimam actionis specie perficias, quorum membrorum duo vel tria vel omnia pro rei exigentia capiantur.

Pro his ex propositis faciliter certa atque definita seliges membra ex duplici combinationum ordine, quem carminibus in libro De umbris idearum et Cantus Circaei[3] sub aenigmatis specie significavimus.

3. Circei

CAPVT XVIII.

De primo specierum complemento.

Ad specierum complementum, earum quae sedis spacia atque loci vicem obtinent, sufficit definitio seu determinatio, [194] qua fini unius regionis vel atrii alterius regionis vel atrii principium annectatur, utpote annexum intelligatur vel imaginis adiectivae similitudine, vel indicatorio quodam ordine *[1] in morem quo paginae pagina assuitur, vel intentiones alibi descriptae depictaeque certo indice istis heic depictis atque descriptis adiiciuntur. Sic Athenarum porta Thebarum portae adhaeret, Dianae templum templo Apollinis quam facile.

1. *sic*

De secundo specierum complemento.

¶ Rursum loca locis assuuntur, quando atrium atrio suo ordine succedit, et ea quae sunt in atrio his quae in atrio consistunt, veluti[2] certa serie sunt disposita, ut ab omnibus (officio actionis vel passionis vel cuiuscunque alterationis specie) ratio rei significandae et in aspectum provocandae exquiratur.

2. *forse* <cum> his quae in atrio consistunt veluti*?*

De tertio specierum complemento.

¶ Rursum et diversa locorum genera cum inveniantur, qualia in aliis tractationibus explicavimus, verbalia et simimathematica,[3] artificialia et naturalia ad sensum [99] apposita, in partibus unius generis partes alterius generis intelligimus.

3. simimathematiea] *sic*

De quarto specierum complemento.

¶ Quod vero ad ea quae locis applicantur, providendum est pro diversorum generum elementariis, ut si numerum[4] non excedant elementa unius generis alterius generis elementa, et quaedam unius generis ab alterius generis quibusdam [195] differant elementis, ut haec quae heic alia sunt, ibi vicariae[5] sint, et illa heic.

4. *forse* numero?

5. *forse* vicaria?

De quinto specierum complemento.

¶ Demum postquam habes atrii centrum formatum cum suis angulis atque laterum differentiis per suos collaterales ad dexteram videlicet atque sinistram adsistentes, locus est concatenationi, ut universarum rerum imagines propriis in ordinibus liceat inspicere; omnes enim ad in atriis praepositis capita reducuntur, quorum subinde corpora et differentia sub iisdem capitibus membra differentibus conditionibus et adiectionibus aperiuntur. Concatenationis formam in libro De triginta sigillis aperuimus. Et percommodum videbitur, si in discursu unius fabulae vel historiae vel monstri vel aedificii, ubi distinctae fuerint actiones atque figurae elementorum notis insignitae et ordinatae, fortitudinem et stabilitatem concatenationis intentemus; ut sub Aeneae capite, multiplicia subsequentia diversi generis membra ex illius per ordinem gestis aperiantur. Sed hoc explicatione indiget, nempe veluti in sylvam media quadam se arbore diffundente.

[100]

1. Iuno ad Aeolum	AENEAS	9. Expositio peregrinat.
2. Fluctuat in Ionio		10. Amores Didonis
3. Appellit Carthaginem		11. Fuga Aeneae
4. Excipitur a Didone		12. Mors Didonis
5. Venit in tempi. Iunon.		13. Appellit Siciliae[6]
6. Ingreditur Regiam		14. Navigat Cumas
7. Convivium		15. Responsa Sibyllae
8. Expositio belli Troiae		16. Excipitur ab Evand.

6. *avrà voluto* Siciliam

[196] Sic et historiae constat imago, dum sub eodem, ab eodem, cum eodem et circa idem caput adiectionibus verborum et intentionum concatenatione[7] aliae atque aliae imagines implicabuntur et explicabuntur, et signa combinationum primarum ex elementis ex regione atque situ concipientur.

7. concathenatione

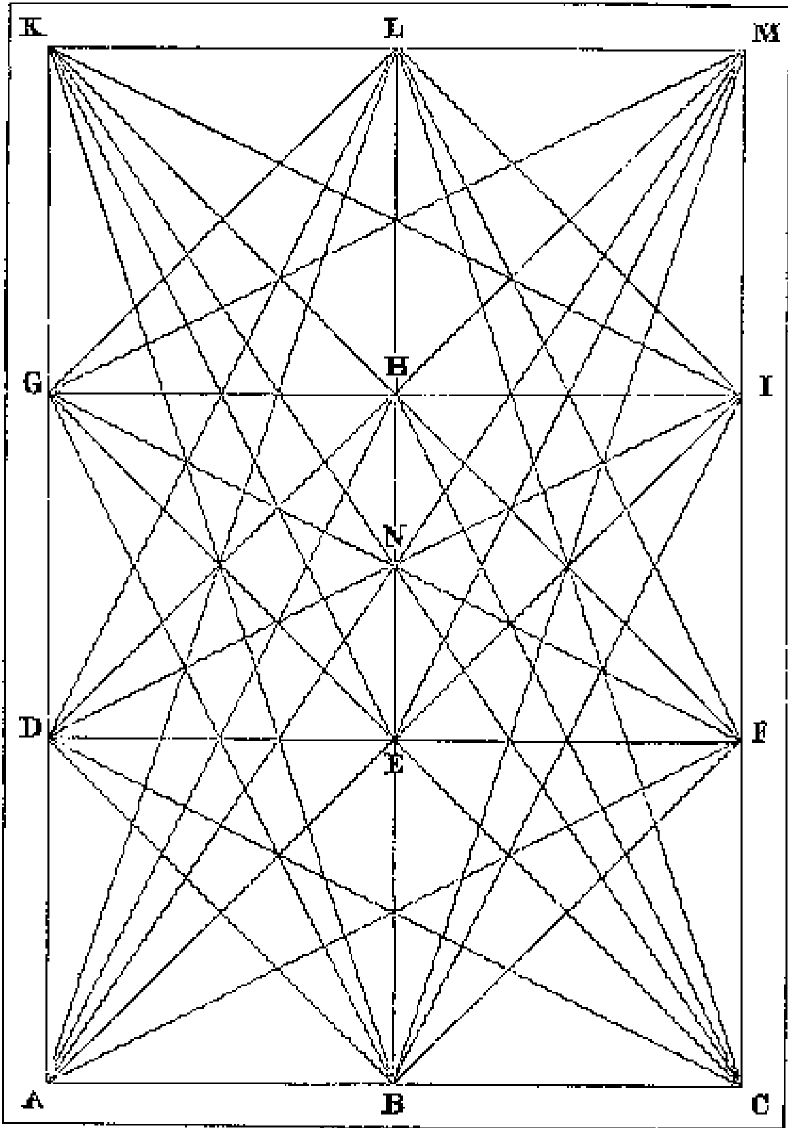
CAPVT XIX.

Superest ut compositionis formam referamus. Tria singulae imaginum contineant atque definite referant: I. AGENTEM, II. INSTRVMENTVM (vel adiectum, vel circumstans), III. OPERATIONEM, ut ubi idem refert agens quod sua arma et actio.

A	B	C
Baptizator	Cum	Lavat
D	urceo	F
Miles	E	Saltat
G	Cum	I
Faber	vexillo	Purgat
K	H	M
Sutor	Ascia	Scincit
Ibi A B C	L	Ba ba ba

D E F	Forfice	Mi mi mi
G H I	Reddit	Fa fa fa
A H M	Reddit	Ba fa su
K H C	Reddit	Su fa la
G E I	Red.	Fa mi pu
D H C	Red.	Mi fa la
	Red.	
	Reddit	

[197] [101]

CAPVT XX.

Vox Platonica de duplici sensu intellectus formatore et harmonia.

[102]

Ex auditu communiter atque visu specierum maxime distinctionem accipimus. Visibilia audibiliaque obiecta per sensus externum et imaginationis internum opus, passivas activasque impressiones, hinc ad divinae harmoniae similitudinem, hinc vero ad deorum pulcritudinis imaginem, velut in umbra speculoque quodam inspicienda, animum promovent [198] et perducunt. Sensibus hisce duobus species exaucupamur eas, per quas alienatione furoreque afficimur, quo mediante non perperam ad intelligibilis mundi species concipiendas advolemus. Per aures intimior nobis sensus ad divinam musicam acriori quodam conatu atque virtute apprehendendam excitatur. Triplicem quippe veritatis efficaci lumine coacti ex rerum ordine musicam intelligimus, unam et primam in Dei mente, secundam in rerum ordine atque motu, tertiam in ea quam noster animus ex illis obiectis imbuit formatione, ex virtute eius qua antea (iuxta Pythagoricorum atque Platonicorum sensum) fruebatur harmoniae, cuius inquam, antequam corpbris clauderetur vinculis, compos erat.

1. seu]. I. (*sic*); *potreibe essere anche* idest *o* scilicet (.s.)

Hinc leves vulgaresque musici sonis vivarum instrumentaliumque vocum insistunt, graves firmiori iudicio intimaeque rationis affluxu celebriter divino quodam inspirantur afflatu ambrosiaeque caelestis mente pabulum infusum excipiunt. Istis rerum harmonia satius per oculos, illis vero leviori quadam sorte per aures ingeritur. Alibi dixi de cognatione quadam mira, quae est inter veros poetas, qui ad eandem speciem referuntur atque musici, veros pictores et veros philosophos; quandoquidem vera philosophia musica seu poesis et pictura est, vera pictura et est musica et philosophia, vera poesis seu[1] musica est divina sophia quaedam et pictura.

¶ Alibi dictum est, tit pictor quidam imaginum scilicet infinitarum effirmator[2] est phantastica potentia ex visis et auditis multipliciter combinando architectans. Phantasia [103] vero, quae rationis moderamine regulator, facile cognosci potest; expressione quippe in sensus superficie perpetuo demonstrat ordinem et aptiorem membrorum cum membris [199] connexionem. Sed et nos docuimus in explicatione Triginta sigillorum artem, quae de omnibus facit omnia; stante etiam quod solertiora ingenia sine artificio et inania verba ad sensus ordinatos norunt contorquere, ut accidit iis qui confusum verborum seminarium ex ore fanaticorum[3] observatum cum successibus et falsis historiis ita adcommodant, ut illi quidem prophetae, isti vero prophetarum habeantur interpretes. Sic Cherinthus[4] stupratam a se virginem promovit in Sibyllam;[5] eam quippe ad tantam sic promovit audaciam, ut quidquid in buccam veniret non modo sine trepidatione, sed etiam cum emphatica quadam gravitate coram populo blateraret: TANTVM LOQVERE (inquit) ET PROPHETABIS, cuius ille mox resumptis verbis, rugata fronte velut attonitus et elato commotus supercilio: O magnum, inquiebat, oraculum, o admirandum divinae vocis mysterium.[6] Subindeque versipellis idem archisycophanta[7] universa ita ad res gestas et populi mores adcommodabat, ut nihil proprius quo mire inter reliquas sanguisugarum sectas populis pro sua parte irridendo diutius triumpharet.[8] Et hoc figurandi genus[9] artificiose sophisticum est, sed huiusmodi moneta in regno philosophiae non expenditur. At vero idem indisciplinata ingenia imaginibus sapientiae et vere divinorum oraculorum tribuent, ubi oculi noctuarum lucem solis nequeunt sustinere. Et nos quamvis non ita scribimus[10] ut ab omnibus et per omnia intelligi velimus vel possimus etiam, nullus tamen est cui (si attenta fide et fideli aderit attentione) iuxta sufficientiam cuiuscunque in qua versatus est disciplinae plurimum iuvare et aliqua placere sorte non possimus.

2. *forse* effirmator

3. phanaticorum

4. *l.* Cerinthus

5. Sibillam

6. nysterium

7. archisicophanta

8. tryumpharet

9. genius

10. scribumus

Twilit Grotto -- Esoteric Archives	Contents	Prev	imaginum	Next	Timeline